Bu eserin;

kataloglanması, dijital ortama aktarılması ve

elektronik ortamda kullanıma sunulması

İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA)'nın desteğiyle

İBB Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı

Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü (Atatürk Kitaplığı)

tarafından gerçekleştirilmiştir.

Proje No	:	İSTKA/2012/BIL/233
Destek Programı	:	Bilgi Odaklı Ekonomik Kalkınma Mali Destek Programı
Projeyi Destekleyen	:	İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA)
Proje Adı	:	Osmanlı Dönemi Nadir Eserlerin Kataloglanması, Dijital Ortama Aktarılması ve Elektronik Ortamda Kullanıma Sunulması
Proje Sahibi Kuruluş	:	İBB Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı
Proje Yüklenicisi	:	Yordam BT Ltd. Şti.
Proje Uygulama Yeri	:	Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü - Atatürk Kitaplığı İSTANBUL – Beyoğlu

Bu sayısal kopya; eğitim - öğretim, bilimsel araştırma veya haber amacıyla kullanılabilir.
Ticari ya da başka bir amaçla kullanımı yasaktır.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

1

İSTANBUL BELEDİYESİ
Atatürk Kitaplığı
No. O.E. 436

٨٧

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ
ATATÜRK KİTAPLIĞI

بسم الله الرحمن الرحيم

اعلم • دردنجی بابدن معنای عامی متضمن امر حاضردر
مصنف مرحوم طالبان راغبانه تشویق وتلطیف
ضمننده علم صرفده اولان اوزان افعال اوتوزبش
بابده دوران ایتدیکنی تنبیه ایچون امر ایله تصدیر
کلام ایدوب ابتدای مرام قلمشدر معناسی سن بیلر
دیمکدر • ان ابواب التصریف • ان کلمه سی تحقیق
جمله ایچون کلمشدرکه محلنده مشروحدر ابواب
بابك جمعیدر بابلر دیمکدر وممکندرکه ابواب کلمه سی
بو محلده اوزان معناسنده اولوب اوزان التصریف
دیمك اوله تصریف کلمه سنده الف لام عهد خارجیدر
ومضاف الیه دن عوضدر تقدیری معهود علم تصریفك
ابوابی دیمك اولور تصریف لغتده تحویل وتغییره
دیرلر اصطلاحده تحویل الاصل الواحد الی امثلة
مختلفة لمعان مقصودة لا تحصل الا بها تعریفله

معرفدر

معرفدر لکن بو محلده ایکی معنا دخی مراد اولنمیوب
یالکز علمدن عبارتدر یعنی علم تصریف دیمکدن
کنایتدر حاصل معنا بو اولورکه ای طالب مطالب
تنمیه نوی راغب تصادیف افعال صرفیه سکا معلوم اولسون
علم صرفده مندرج اولان ابواب یعنی اوزان مستعمله
خمسة وثلثون بابا • خمسة وثلثون کلمه سی
من جهة الاعراب ان کلمه سنك خبریدر اسماء عدددن
اوتوزبشه دیرلر مجموعنه ترکیب تعدادی دیو تسمیه
ایدرلرکه ترکیب ستة دن بریدر باب عددی تمییز
ایچون کلمشدر حاصل معنا باب بونلردر یعنی باب
جهتندن اوتوزبش بابدر دیمك اولور • فائده
پس محصول مقال بو اولدیکه علم صرفده کثیرا ما
مستعمل اولان اوزان اوتوزبش وزندر علی العموم ضبط
اولندیغندن تقسیمی اقتضا ایتمکین تقسیمه شروع
اولنوب ثلاثیه ورباعیه وخماسیه وسداسیه
مخصوص اولانلری بیان وبونلره ملحق اولان اوزانلری
عیانه شروع اولنمشدر • ستة منها • ستة اسماء
عدددن التیه دیرلر منها ده من کلمه سی تبعیض ایچوندر
ضمیر خمسة وثلثون ترکیبنه راجعدر معناسی
بحسب اللفظ اوتوزبشدن التی دیمکدر لکن سیاق
کلام باب ایله ممیز اولدیغندن سیاق ترکیب مثلی

٢

افاده ایدوب اوتوزبش بابدن التی باب دیمکدر
للثلاثي المجرد • ثلاثیه اولان لام تخصیص ایچوندر
ثلاثی عددن اوجه منسوبدر قیاس اولان ثاء
اولانك فتحی ایله ثلاثی دیمك ایدی ثمنه نسبت
اولندیغی ایچون لکن شاذ اولمق اوزره ثلاثی استعمال
اولنور رباعی خماسی سداسی هپ بویلهدر مجرد
تفعیل بابندن اسم مفعولدر معناسی صویولمش
دیمکدر یعنی اوتوزبش بابدن التی باب ثلاثی مجرد
ایچوندر دیمك اولور تجریدك بو محلده معناسی
زوائددن تجرددیر • **الباب الاول** • معناسی مذکور اوتوز
بش بابدن ثلاثی مجرده مخصوص اولان التی بابك
اولکیسی دیمك اول کلمهسی اسم تفضیلدر اصلی
اوأل در همزه واوه قلب اولوب ادغام اولنمشدر
یاخود اصلی فعول وزنی اوزره ووّل اولوب واو
اولی همزهیه قلب اولمشدر لغتده اخرك نقیضیدر جمعی
اوائل واوالی کلور صفت قلندقده منصرف قلنور
بو محلده بابه صفت واقع اولمشدر • **فعل یفعل**
اگر بابدن وزن مراد اولورسه تقدیر کلام الوزن
الاول فعل یفعل دیمك اولوب اعراب جهتندن
لفظی مراد محلا مرفوع مبتدانك خبری اولور یاخود
الباب الاول فعل یفعل دینوب اعراب سابق وجه

اوزره

3 ٣

اوزره اعرابلنور • **فائده** • معلوم اوله که کلمه
اسم وفعل وحرفدن عبارتدر هر آینه اسم ایله فعل
وزندن خالی اولمز لکن اوزان افعال محصوردر و اوزان
اسماء غیر محصوردر پس بو رسالهنك مبناسی اوزان
افعالی تبیاندن عبارت اولدیغندن ناشی استعمال
قریبی و وضع مستقیم اوزره ابتدا قیلوب الباب
الاول فعل یفعل دیمشدر یعنی ثلاثی مجرده مخصوص
اولان اوزان ثلاثهنك اولیدر که دعائم ابواب
اشتهار ایله شهرت شعار دردر شول سببدنکه هر قچانکه
بر فعل ماضی ثلاثینك عین الفعلی مفتوح اوله یعنی
عینك فتحیله فعل وزننده اوله هر کز مضارعك عین
الفعلنده قیاس اولان ضم ایله کسردر مفتوح اولمز
زیرا مفتوح اولمقده شرط بودر که دخل یدخل باع یبیع کبی
مضارعك عین الفعلنده ضمی و کسری شهرتده اولمز
و مضاعف دخی اولمزسه عیننده یاخود لامنده
حروف حلقیدن بر حرف بولنمق سببیله مضارعك
عین الفعلی مفتوح اولور اما بر فعل ماضی ثلاثینك عین
الفعلی مکسور اولورسه یعنی عینك کسریله فعل
وزننده اولورسه مضارعك عین الفعلنده قیاس
اولان مفتوح اولمقدر علم یعلم کبی اما حسب یحسب
کبی مکسور اولورسه اکثر شاذ دیرلر کیم استعماله

موافق قیاسه مخالفدر اما بر فعل ماضی ثلاثینک
عین الفعلی مضموم اولورسه یعنی عینک ضمیله فعل
وزننده اولورسه مضارعک عین الفعلنده قیاس
اولان مضموم اولمقدر لیس سؤال اولورسه که
ثلاثی بابلری بحکم الطبع طقوز اولمق لازم ایدی زیرا
حرکات ثلاثه ماضی ایله مضارعک عین الفعلنده
اختلافا بر بحر طقوز اولور جواب بودر که
ساقط اولان اوچ وزنک وجه سقوطی بسط اولنان
فائده دن مستفاددر فافهم تنل ما نال • موزونه
وزن مذکورک موزونی دیمک فقس علیه الباقی
موزون کلمه‌سی ایکنجی بابدن اسم مفعولدر معناسی
لغوسی طارطلمش دیمکدر وزن طارتمغه دیرلر اما
علم صرفده وزندن و موزوندن مراد شول شیدر که
حرف شفه دن و حرف حلقدن و حرف وسطدن
مرکب اولان فعل ماده سنک مقابلنده وضع اولنان
شیئه موزون و ماده مذکوره وزن دیرلر یعنی
حرکات سکناتده کمال اطباقدن کنایه کانه معیار
ایله وزن اولنمش کبی اولدیغندن ناشی وزن
موزون اطلاق اولنور بو محلده استعاره تخییلیه
تخییل اولنمق خیاله انسبدر • نصر ینصر • لفظی
مراد محلا مرفوع موزون کلمه سنک خبریدر نصر

لغتده یاردمه دیرلر کرک قولا و کرک فعلا اعانه
ایتمکدن کنایه‌در لیس معلوم اوله که نصر کلمه سنه
فعل ماضی و ینصر کلمه سنه فعل مضارع دیرلر
نصر کلمه سنه فعل ماضی دیمکدن مراد مفهومی
ازمنه ثلاثه دن ماضیه یعنی کچمشه تعلق ایتدیکی
ایچوندر لکن اولی اولان ماضیه دلالت ایلین
فعل دیمکدر فافهم اما ینصر کلمه سنه فعل مضارع
دیمکدن مراد اسم فاعله کمال مشابهتندن کنایه‌در
زیرا مضارع لغتده مشابهه دیرلر یوخسه بوکه دخی
فعل حال یاخود فعل استقبال دیمک لازم ایدی
لکن اسم فاعله کمال مشابهتی اجلندن مضارع دیمک
ایله شهرت ویرلمشدر اگر سؤال اولنورسه
بو التی بابک مصادرلری مزیدات بابلری کبی نیچون
ذکر اولنمدی جواب بودر که ثلاثی مصادرلری سماعیدر
اما مزیدات مصادرلری قیاسیدر انک ایچون مزیداتک
بابنده مصدرلری ذکر اولندی ثلاثی بابلرنده قیاس وار
دخی غالب امره نظرله قیاس ظن اولنمسون دیو ذکر
اولنمشدر • وعلامته • واو حروف عاطفه دندر
سابقی سابقه ربط ایچون کلور علامت دردنجی
بابک صحیحندن مصدردر معناسی نشانه دیمکدر
ضمیر بابه راجعدر یعنی اوکلی بابک علامتی ونشانه‌سی

دیمکدر اعراب جهتندن مبتدادر ● **أَنْ يَكُونَ عَيْنُ فِعْلِهِ**
مَفْتُوحًا فِي الْمَاضِي وَمَضْمُومًا فِي الْمُضَارِعِ أنْ حروف نواصبدندر
مرخولنه معنای مصدری ویریلور نتکم بو محلده
أَنْ يَكُونَ اولمقدر دیو تعبیر اولندیغی کبی یعنی
أن مصدریه که ان یکون کلمهسندهدر اولان ان قچانکه
فعل مضارع اولنه داخل اوله معنای فعله اسمیت
کتورر یعنی مضمون حدث مراد اولنور یکون افعال
ناقصهدندر یعنی اسم ایله خبر منصوبه محتاجدر
واوکلکی بابی اجوف واویدندر فعل مضارعدر
عین کلمهسی اسمدر نیجه معنایه کلور تفصیل مراد
ایلین قاموس ایله جوهری یه مراجعت ایلیه بونده
اورطه معناسنهدر عربجه وَسَط دیمک مثلا
نَصَرَ کلمهسنده صاد کبی که نون ایله را کلمهسنی
توسط ایلمشدر اعرابدن یکون کلمهسنک اسمی
واقع اولور عین فعلدن مراد فَعَلَ مادهسنک مقابلنده
بولنان کلمهنک فَعَلَ مادهسنده اولان عین حرفنه
مقابل کلن حرفدر یوخسه فَعَلَ مادهسنده اولان
حرف عین دکلدر تأمل ایله فعلده اولان ضمیر بابه
راجعدر معناسی اوکلکی بابک فعلنک عینی اولمقدر
دیمک یعنی اوکلکی بابدن کلن فعلک عين الفعلی اولمقدر
دیمکدر مفتوح کلمهسی اوچنجی بابک صحیحندن اسم

مفعولدر معناسی فتحه لنمش دیمک فتحه حرکه ثلاثهدن
بریدر کما فتح کسر ضم دیرلر اعرابدن یکون کلمهسنک خبریدر
فی الماضیده فی حروف جارهدندر ظرفیت افاده ایدر
یعنی بو مقامده شویله دیمک اولور کرک ده مفتوح
اولمقدر اوکلکی بابدن کلن فعلک عين الفعلی فی الماضی
ماضیده مفتوح اولمقدر یعنی اوکلکی بابدن کلن
فعلک ماضیه دال اولان عینی مفتوح اولمقدر نصر کبی
ومضموم کلمهسنده واو حروف عاطفهدندر ذکر اولنان
حرفلر نتکم نظم شاعرده جمع اولمشدر ● بیت بیت
اون ده حروف عاطفه ● برشمارم یاد کیرش ای غلام
واو وفاء وثم وحتی او ام ● لا وبل اما ولکن والسلام
مضموم یکون کلمهسنک خبر بعد خبریدر فی المضارع
دخی فی الماضی کبیدر عطف اولنمیه **وَبَنَاؤُهُ** بناء
ایکنجی بابک ناقص یائیسندن مصدردر لغتده
یاپو یاپمق معناسنهدر یقال بنی فلان بیتا اما بو مقامده
وضعدن عبارتدر یعنی بو بابک وضع استعمالی
نه کونه در و نه وجه اوزره بنا قلنمشدر انی بیان
ایدر ضمیر بابه راجعدر یعنی باب اولک وضعی
لِلتَّعْدِيَةِ غَالِبًا ● اکثریا تعدیه ایچوندر دیمکدر
تعدیه تفعله وزنی اوزره مصدردر تجاوز ایتمک
دیمکدر غالبا تعبیری فی غالب الاستعمال دیمکدر

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

وقد يكون لازماً • واو حروف عاطفه‌دندر كه ذكري
سبقت ايتمشدر اجتباك صنعتي ايله محذوف يكون
اوزرينه معطوفدر تقدير كلام وبناوه يكون للتعدي
غالباً وقد يكون لازماً ديمك اولور لازم لغتده حاجت
مس ايدن شيدن عبارتدر اما اصطلاحده تعديه‌نك
نقيضيدر سنبين آنفاً حاصل معنا بودركه او كلمه
بابك بعض كره بناسي لازم اولور يعني عرب عربا
بابا و اولى ايكي وصلو وزوه استعمال ايدرلر بري اكثريا
تعديه و بري لازم اولمقدر • مثال المتعدي • مثال
مفاعله بابندن مصدردر مثال ديمك ممثل ايله
ممثل له بينده مناسبت كليه‌دن عبارتدر اما بونده
مطلقا مقصود مناسب شيئي ايراد ايتمكدن عبارتدر
لكن معناي سابق دخي استعمال اولنمق قابلدر و متعديده
اولان الف لام مضافدن عوض اولورسه مثال
الفعل المتعدي ديمكدر نحو نصر زيد عمراً • مثال ذكر
اولنرق بضكره نحو كلمه‌سني ايراده احتياج اولمز يعني
روشندر لكن مثال المتعدي ديمك بالكز خصوص
تعديه‌يه مثالدر اما نحو كلمه‌سي عمومي مفيددر
يعني متجاوز و متعدي اولان فعللرك مثالي نصر زيد
عمراً مثللودر يعني نحو ديمكله تعميم مثال اولنور مثلا
نصر فعل ماضي فاعلي زيد كلمه‌سيدر عمرو نصرنك ه

مفعوليدر زيدك فعلي اولان ضربت كه ياردم
ديمكدر عمروه واقع و عمروه مجاوز اولديغندن
متعدي اولان فعله مثال كتورلمشدر • ومثال اللازم
فعل لازمك مثالي ديمكدر مثال المتعدي اوزرينه
معطوفدر • نحو خرج زيد • نحو معلوم خرج
فعل ماضي زيد فاعليدر خروج لغتده چقمق ديرلر
يقال خرج زيد عن الدار يعني زيد اودن چيقدي
ديمكدر زيدك فعلي اولان خروج نفسندن اخره
عدم تجاوزي اجلچون بو معنايه دال اولان يعني
بو فعل لغوي يه دلالت ايلين خرج كلمه‌سي بو بابك
لازمنه مثال كتورلمشدر • فائده • ضابطه قديمه
و قانون مستقيم بو وجهله‌دركه هر آيينه فعل مطلق
انواع كثيره‌دن خالي دكلدر مثلا اولا و بالذات
فعل متعدي و لازم اولمقدن خالي دكلدر بونك كبي
تام اولمق ناقص اولمق و مرحله ذمه خاص اولمق دخي
خاصه‌سندندر لكن فن نظرله وظيفه لازمه‌سي
ادا اوزرينه تعلق ايدن مقاصد اهمي اجرا قاعده
سديد فصحا و داب دبرينه علمادن اولديغندن
ناشي هركز اخلاط علوم بتغليط فهومه بادي و شيء
مخصوصي اغيارندن عدم امتياز عدم فائده‌يي
مؤدي اولديغي مضبوط جريده ارباب فحول اولديغندن

اصولی مستقیم اوزره ضبط قواعد قیلوب تسهیل
فوائد قلمشدر بناءً علی ذلك فن صرفده لوازم
بیانندن اولا انجق فعلك تعدیه ولزومی اولدیغی
اجلدن فعلك یالکز متجاوز وغیر متجاوز اولانك
معنای اصطلاحیسنی بیانه شروع ایدوب مصنف
قسمینی تعریفه شروع قلمشدر پس سؤال اولنورکه
تعدیه دیدکلری فاعلك فعلی مفعول بهه تجاوزیدر
بو معنا یعنی فاعلیتك تحققی بر فعل اصطلاحیه توقف
ایدر مثلا مثال مذکورده اولان نصر کلمه سی کبی بعده
بر فاعله محتاج اولور مثالده واقع اولان زید کبی بعده
اکر مضمون فعل اصطلاحیکه که حدث دیرلر نفس
فاعلده قائم اولور تجاوزی قابل ایسه فاعلدن
تجاوز ایدوب مفعول به اوزره واقع اولور مثال
مذکورده اولان نصرت که نصر کلمه سی انی متضمندر
فاعلی اولان زیددن مفعولی اولان عمروه تجاوز
ایتمشدر زیرا یاردم دیدکلری شیئك مفهومی بریره
تجاوز ایتمك لازمدرکه حتی منصور اولان معلوم اوله
پس ایمدی بو معنا من جهة الاعراب حاصلدر زیرا
فاعلیت ومفعولیت وظائف نحودندر وفن صرفك
اعلال وبنادن عبارتدر بو تقدیرجه فعلك انواعندن
یالکز تعدیه ولزومی التزام ایتمشلردرکه وظائف

صرفیونن

صرفیونن دیمك صحیح دکلدر جواب سؤال بودرکه
هر نقدرکه بو معنا صحیح ایسه دخی جواب ویریلورکه
علم صرفده فعلك متعدی ولازم اولمقلغندن بحث
وظیفهٔ دیرینه لرندندر زیرا من حیث اللفظ اعتلالندن
بحث ایدوب ومن حیث المعنی استعمالندن بحث
ایدرلرکه حقیقت بنا ظاهر اولوب مبنی علیه اولان
شی دخی روشنا اوله بو معنا تصریفك تعریفندن
معلومدرکه تحویل الاصل الواحد الی امثلة مختلفة
لمعانٍ مقصودة لا تحصل الا بها دیدکلری کلامی جامع
النظامك لمعانٍ دیدیکی شیئه تعبیر ایله لزومك
دخولی ظاهردر تجاوز دیدکلری شی جهت معنادندر
غفلت اولنمیه المتعدی متعدی تفعل بابندن اسم
فاعلدر تجاوز ایدیجی دیمك الف لام مضافندن عوضدر
فعل متعدی دیمك هو ما هو ضمیر مرفوع منفصلدر
متعدیه راجعدر مبتدا ایله خبر بینی فصل ایدوسه
اکه ضمیر فصل دیرلر بو دخی مبتدا ایله خبری فصل
ایتمشدر قصر افاده ایتسون ایچون معناسی انجق
متعدی شول شیدرکه دیمك اولور یتجاوز فعل
الفاعل یتجاوز کلمه سی تفاعل بابندن فعل مضارعدر
فعل فانك فتحیله وعینك سکونیله اوجنجی بابندن
مصدردر ایش دیمك اما فانك کسریله اولان

فعل ایتمك معناسنه دركه آكا اسم مصدر دیرلر
لكن بونده حدث مرادا اولنان فعلدركه فانك
فتحیله در فانك كسریله دكلدر یعنی متعدی شول
شیئه دیرلركه فاعلك فعلی یعنی متصف اولدیغی
حدث تجاوز ایدركه فعل انك اوزرینه دالدر **الی**
المفعول به ● متجاوز الیهی بیاندر یعنی فاعلك فعلی
مفعول بهه تجاوز ایلیه دیمكدر یعنی نفسنده قائم
اولان حدث كندندن غیره تجاوز ایلیه مثالده واقع
اولدیغی كبی كه ذكری سبقت ایتمشدر ● **واللازم**
واو حروف عاطفه دندر متعدی اوزرینه معطوفدر
لازم اصطلاح معناسنجه متعدینك نقیضیدر
واللازم عكسه دیمكله اكتفا اولنور ایدی لكن ایضاحا
للمرام وتسهیلا للطالبین تكمیل عباره ایله تتمیم فائده
قلنمشدر **وهو ما** ضمیر منفصلدر ذكری سبقت ایتمشدر
لم یتجاوز ● لم حروف جازمه دندر حكم ماضیده
مطلقا نفی ایچوندر لما كلمه‌سی كبی استمراری مستلزم دكلدر
حاصل معنا لازم شول شیدركه تجاوز ایلمیه **فعل الفاعل**
الی المفعول به فاعلك فعلی مفعول بهه تجاوز ایلمز **بل وقع فی نفسه**
بل حروف عاطفه دندر معنای اضرابی مشعردر وقع
اوچنجی بابك مثال واویسندن فعل ماضیدر وقوع
بونده عدم تجاوزدن كنایه در فی حروف جاره دندر

وقع كلمه‌سنه متعلقدر نفس فاعلی تأكیددر مجموع معنا
بودركه لازم شول شیدركه فاعلك فعلی مفعول بهه
تجاوز ایتمیوب بلكه نفس فاعلده واقع اولوب كندیدن
منفك اولمیه مثلا مثال مذكوركه خرج زید جمله
سیدر زیدك چیقمه‌سی كندی نفسنده واقعدر اخره
تجاوز دكلدر ● **فائده** پس معلوم اولدیكه اصحاب علوم
اولی الفهومك رسوم معلوملرندندركه بر شیئك
حقیقتی مجمل بیان ایدوب عیان مقصود قیلارلر
بناء علی ذلك فعل متعدی دیدكلری شیدن مراد شول
شیء اولمشدركه فاعلك فعلی یعنی حدثی بغیر واسطه
نفس فاعلدن اخره تجاوز ایلیه اكر فعل متعدی دیرلر
یعنی نفس فاعلده قائم اولان مضمون حدثی متضمن
اولان فعله فعل متعدی دیرلر مثلا مثال مذكوركه
ضرب زید عمرا تركیبیدر بو تركیبده واقع اولان زید كلمه‌سنك
بحسب التركیب والفاعلیه نفسنده تحقق ایدن ضرب
حدثیدر اكر ضرب كلمه‌سی دالدر لا محاله بحسب المضمون
مضروبه محتاجدر بناء علیه متعدی اطلاق قیدلانقدر
یعنی هر آینه تعدیه وتجاوزی مفید مفهوم حدثیدر
بر فعلكه دلالت ایده مضمون حدثی تضمنی سببیله
فعل متعدی دینور حاصل تعریف دخی بودر اما فعل
لازم بسط اولان فائده‌نك خلافنی مشعردر بو سببك

٨

اووزه حاصل فائده ضبط اولنه قريضكره شول
حبل متين فائدهٔ مبين كه معين خيمهٔ قوانين بلكه
اساس سرای براهيندر وابستهٔ در تحصيل كمال قلنه‌سی
فتح باب مرامه وسيله‌در اول فائده شول شيدر كه
كتب قومك اكثرنده متعدينك تعريفی بو نسخهٔ بديع
الامثال وبو فرحهٔ سبحهٔ اطفالده مرقوم اولديغی
كبيدر لكن واصل اقصای مسالك اولان اجتناب ابن مالك
خلاصه‌سنده متعدينك تعريفی ايدوب • علامة
الفعل المعدى أن تصل • ها غير مصدر به نحو
عمل بيوردقلرندن شول فائدهٔ جليله منفهم‌در كه
چونكه متعدی اطلاق اولنان فعل اوچ قسمدن
خالی دكلدر يعنی بر قسمی يالكز بر مفعوله تعديه
ايدر نصر زيدٌ عمرًا كبی بر قسمی ايكی مفعوله تعديه
ايدر حسب زيدٌ عمرًا فاضلًا كبی بر قسمی اوچ
مفعوله تعديه ايدر أعلم زيدٌ عمرًا بكرًا فاضلًا كبی
پس بو رساله‌ده مذكور اولان تعريفك اوچ قسمه
دخی شمولی ظاهردر حتی حروف جاره ايله تعديه
ايلين فعللره دخی شاملدر حجت بر مثالی لكن
بو فنده متعدی اعتبار اولنان فعللرك مراد بنفسه تعديه‌سی
ايدن فعللردر يعنی بغيره تعديه ايدن دكلدر هر تقدير
فعل متعدينك علامتی ما يتجاوز فعل الفاعل الی المفعول به

تعريفيله

٩

تعريفيله روشن ايسه دخی ارباب لغات كلمات
متعديه‌يی تعبيرلرنده اخرنه ضمير متصل الحاق ايليوب
نصره وضربه ديو استعمال ايدكلری نهج مستقيمه
بر فائدهٔ عظيمه اولديغندن فعل متعدينك علامتی
مصدر هاسندن غيری كنديه ها متصل اولمقدر
يعنی مصدره لاحق اولان ضمير متصلك غيری
اولمقدر نصره وضربه كبی ياخود اسم مفعول تام
كلمكدر منصور ومضروب كبی اما صله‌يه محتاج
اولورسه اكا تام اطلاق اولنمز ممروج به كبی
حاصل كلام بودر كه بو فنك موقوف عليهی علم لغت
اولديغندن استعمال ارباب لغته دخی اطلاع حاصل
اولوب فائده اخرده تحصيل اولنمق ايچون بو محلده
تسطير اولنمشدر ذوق سليم وطبع مستقيم صاحبنه
احرهمانك رجحانی ظاهردر تأمل تنل • الباب الثانی في
ثانی ايكنجی ديمكدر معناسی ايكنجی باب ديمكدر باب
اولده سبقت ايدن حكم مشروح بو بابده دخی ابواب
اتيه‌ده جاريدر • فعل يفعل • بو بناء اعرابی باب
اولده بيان اولان كبيدر فقس عليه الباقی في موزونه
وزنك موزونی • ضرب يضرب • لفظی مراد محلا مرفوع
مبتدانك خبريدر كه موزون كلمه‌سی مبتداسيدر
حكم اتيه دخی بوكه قياس اولنه وعلامته ايكنجی بابك

علامتی أن يكون عين فعله مفتوحاً في الماضي ومضموماً في المضارع
ماضیده عین الفعل مفتوح و مضارعده عین الفعل
مضموم اولمقدر • وبناؤه • ایکنجی بابك بناسی للتعدية غالباً
اکثر استعمالده تعدیه ایچوندر بو محلده أيضاً واقع اولان
نسخه‌لره کوره باب اولده جاری اولان حکم بنه عودت
ایلدی دیمکدر که ترکیبده تغییر اولندقده حاصل معنا مراد
اولور اولکی باب کبی دیرلر یعنی تشبیه تمثیل قبیلندن
کبی لفظیله معامله قیلنور واعراب جهتندن مقدر [illegible]
کلمه‌سنك مفعول مطلقیدر سائر بابلرده واقع اولان
بوکه قیاسدر • وقد يكون لازماً • بعضیکره لازم اولور
مثال المتعدي • تعدیه ایچی فعلك مثالی نحو ضرب زيد
عمرواً • ضرب زید عمرواً ترکیبنده واقع اولان ضرب مثللیدر
معناسی زید عمرویی دوکدی دیمکدر • ومثال اللازم • دخی
لازم اولان فعلك مثالی نحو جلس زيد • بو ترکیبده واقع
اولان جلس کلمه‌سی مثللیدر معناسی زید اوتوردی دیمکدر
الباب الثالث • ثالث اوچنجی دیمکدر معناسی اوچنجی باب
دیمکدر فعل يفعل لفظ مراد خبردر موزونه وزنده موزونی
فتح يفتح لفظ مراد خبردر • وعلامته • اوچنجی بابك
علامتی • أن يكون عين فعله مفتوحاً في الماضي
والمضارع • ماضیده و مضارعده عین الفعل
مفتوح اولمقدر ان يكون عين فعله مفتوحاً في الماضي

دیوب تکرار ومفتوحاً في المضارع دیمدی ذیر کلام
عربده احتصار مرغوبدر اولده ذکری سبقت ایتمکله
عطفیله اکتفا ایدوب تکرار قلمه مسعد بوکه احتباك
دخی دینور یعنی حذف الاول لدلالة الثاني وحذف الثاني
لدلالة الاول دیو اعتبار ایدنکلری صنعتدر معروف
اولدیغندن تفصیل قلنمشدر بشنجی باب ایله التنجی باب
دخی بویله در • بشرط أن يكون عينه او لامه • باء حروف جاره‌دندر
مصاحبه ایچوندر شرط باب اولدن مصدردر لغتده
برشیئی برشیئه تعلیقدر اصطلاحده ما يتوقف عليه
الشيء دیمکدن عبارتدرکه بو معنا معنای لغویه ملایمدر
وبو شرطه شرط عادی دیرلر • فائده • معلوم اولاکه
اوچنجی بابك مضارعنك عین الفعلنده موجب فتح شرط
مذکوردر یعنی عینی ویاخود لامی حروف حلقدن
اولمغله مفتوح دکلدر بلکه موجب فتح شروط ثلاثه‌دن
عبارتدر کما قال مولانا ابن مالك • ان لم يضاعف ولم يشتهر بكسرة
أو ضم كيبغي وما صرفت من دخلا • دیو سلك نظمه کتورمشلر
یعنی اوچنجی بابك شرطی اولا مضاعف اولمقدر نحو [illegible]
کبی ثانیا کسری شهرتده اولمقدر بغى يبغى کبی ثالثا ضمی
شهرتده اولمقدر دخل يدخل کبی بونلردن صکره عینی
ویاخود لامی حروف حلقدن اولمق سبب قویدر بوحسنه
موجب فتح دکلدر لکن ممکندرکه بو محلده شرط سبب

معناسنده استعمال اولنمش اولدی زیرا بعض علما عندنده
شرط ایله سببك فرقی یوقدر بناء علیه سبب معناسنده
استعمال اولنمه سی ممکندر حاصل کلام اوچنجی بابدن
گلن کلمه نك عینی ویاخود لامی حروف حلقیدن اولمق
موجب فتح دکلدر بلکه موجب فتح ذکر اولنان شروطدر
بو محلده شرطیله سبب بیننده نه فرق اولدیغی مطلوب
ایسه کلیات ابو البقایه مراجعت ایلیه • أَحَدٌ مِنْ حُرُوفِ
الْحَلْقِ • احد اسماء عدددن بر دیمکدر من کلمه سی
حروف جاره دندر حروف حرفك جمعیدر لغتده
بش معنایه کلور انجمله طرف معناسنه در حروف
معانی طرف معناده اولدیغی اجلیچون حرف دینور لکن
بو محلده حروف مبانیدن اولان التی حرف مراددر حلق
لغتده بوغازه دیرلر حروف مذکوره نك مخرجی اولدیغی
اجلدن اکا نسبت اولنوب حروف حلقی دیرلر مجموع معنا
بودر کیم اوچنجی بابدن کلن کلمه نك عینی یاخود لامی
حروف حلقیدن بر حرف اولمق شرطیله مفتوح اولمقدر
• وَهِيَ سِتَّةٌ الْهَمْزَةُ وَالْهَاءُ وَالْعَيْنُ وَالْحَاءُ وَالْغَيْنُ وَالْخَاءُ
هی ضمیر مرفوع منفصلدر حروفه راجعدر اعرابده
مبتدادر ستة اسماء عدددن التی دیمکدر اعرابده
مبتدانك خبریدر همزه حروف مهمله دن بر حرفك اسمیدر
ها ایله حا و عین کلمه سی دخی بویله در غین کلمه سی ایله

خاء کلمه سی حروف معجمه دن بر حرفك اسمیدر مخرجی
وجها اوزرینه ترتیبا ولنمشدر اعراب جهتندن مبتدای
محذوفه خبر ومقدر فعله مفعول و بدل بعض من الکل
اولور معنای ترکیب حروف حلق التیدر او کیمسیمه همزه
ایکنجیسی ها الخ بو معنا مبتدای محذوفه خبر اولدیغی
تقدیرجه در • وَبِنَاؤُهُ اوچنجی بابك بناسی أَيْضًا ایکنجی
باب کبی لِلتَّعْدِيَةِ غَالِبًا اکثر استعمالده تعدیه ایچوندر
وَقَدْ يَكُونُ لَازِمًا • بعضی کره لازم اولور مِثَالُ الْمُتَعَدِّي
تعدیه ایدیجی فعلك مثالی نَحْوُ فَتَحَ زَيْدٌ الْبَابَ • بو ترکیبده
واقع اولان فتح مثللیدر معناسی زید قاپویی اچدی
دیمکدر • وَمِثَالُ اللَّازِمِ لازم اولان فعلك مثالی • نَحْوُ
ذَهَبَ زَيْدٌ • بو ترکیبده واقع اولان ذهب مثللیدر
معناسی زید کتدی دیمکدر • اَلْبَابُ الرَّابِعُ • رابع دردنجی
دیمکدر معناسی دردنجی باب دیمکدر • فَعِلَ يَفْعَلُ •
حکمی مرور ایلمشدر مَوْزُونُهُ وزنك موزونی عَلِمَ يَعْلَمُ
لفظی مراد خبردر وَعَلَامَتُهُ دردنجی بابك علامتی أَنْ يَكُونَ عَيْنُ
فِعْلِهِ مَكْسُورًا فِي الْمَاضِي وَمَفْتُوحًا فِي الْمُضَارِعِ ماضیده عین الفعلی مکسور
ومضارعده عین الفعلی مفتوح اولمقدر • وَبِنَاؤُهُ
دردنجی بابك بناسی لِلتَّعْدِيَةِ غَالِبًا اکثر استعمالده
تعدیه ایچوندر وَقَدْ يَكُونُ لَازِمًا بعضی کره لازم اولور
مِثَالُ الْمُتَعَدِّي تعدیه ایدیجی فعلك مثالی • نَحْوُ عَلِمَ

زید المسئلة بو ترکیبده واقع اولان علم مثلیدر مسئله
مصدر میمیدر یقال سألت عنه سؤالا ومسئلة لکن
بو محلده صدقی وکذبی محتمل اولان مرکب تام اوزرینه
اطلاق اولنور که کندندن سؤال اولنمق شاننده اوله
ومثال اللازم لازم اولان فعلك مثالی نحو وجل زید
بو ترکیبده بولنان وجل کلمه‌سی کبیدر معناسی زید قورقدی
دیمکدر الباب الخامس خامس بشنجی دیمکدر معناسی بشنجی
باب دیمکدر فعل یفعل حکی مرور ایتمشدر موزونه
وزنك موزونی حسن یحسن لفظی مراد خبردر وعلامته
بشنجی بابك علامتی ان یکون عین فعله مضموما فی الماضی والمضارع
ماضیده ومضارعده عین الفعلی مضموم اولمقدر وبناؤه
بشنجی بابك بناسی لا یکون لازما فیه در معناسی اولمز دیمکدر
الا لازما الا کلمه‌سی حرف استثنادر یکون کلمه‌سنك فاعلندن
مستثنادر نفی سیاقنده بولنمغله قصر افاده ایدر مجموع معنا
اولمز انجق اولور دیمکدر سبب قصر ابواب سته‌نك خاتمه‌سنده
اولان فائده‌دن اخذ اولنه نحو حسن زید بو ترکیبده
اولان حسن کلمه‌سی مثلیدر معناسی زید کوزل اولدی
دیمکدر الباب السادس سادس التنجی دیمکدر معناسی
التنجی باب دیمکدر فعل یفعل حکی مرور ایتمشدر موزونه
وزنك موزونی حسب یحسب لفظی مراد خبردر بو محلده اولی اولان
بو کلمه‌لر کلیوب بکلمه آخر کلمه ایله تمثیل اولنمق لازم ایدی

لکن مصنفك عادتی دائما صحیح اولان افعالدن مثال
کتوردکی ایچون یالکز التنجی بابدن کلن فعللردن کتورمیوب
دردنجی بابدن دخی کلن افعال مشترکه‌دن کتورمشدر
بو بابده صحیح اولمدق فعل مشترك ایکیدر بری حسب
بری دخی نعم کلمه‌سیدر وعلامته التنجی بابك علامتی
ان یکون عین فعله مکسورا فی الماضی والمضارع ماضیده ومضارعده
عین الفعلی مکسور اولمقدر وبناؤه التنجی بابك بناسی
للتعدیة غالبا اکثر استعمالده تعدیه ایچوندر وقد یکون
لازما بعضی کره لازم اولور ومثال المتعدی تعدیه ایدیجی
فعلك مثالی نحو حسب زید عمروا فاضلا بو ترکیبده اولان
حسب کلمه‌سی مثلیدر معناسی زید عمروی فاضل ظن
ایلدی دیمکدر ومثال اللازم دخی لازم ایچون اولان فعلك
مثالی نحو ورث زید بو ترکیبده اولان ورث کلمه‌سی
مثلیدر بو مثاله سهو اولدیغی ارباینه پنهان دکلدر
زیرا متعدی اولدیغی وورثه ابواه فلامه الثلث نصیله
منصوصدر لکن بعض کملیندن ذاتك وری زنددن
تصحیف اولنمشدر دیدیکی احسن توجیهدر لله در قائله
فائده پس معلوم اوله که ثلاثی مجرده مخصوص اولان
اوزان سته‌نك مضارعلرینك عین الفعلنده قیاس
نه اولدیغی سابقا اجمالا سبقت ایتمشدر پس خفی دکلدرکه
کلام عربده نقطه دخی تهی وضع اولنمشدر بنا علی ذلك

دعائم ابواب دیمکله شهرت شعار اولمشدر اوزان ثلاثه که
بریسی عین الفعلنک فتحیله فعَل وبریسی عیننک کسریله
فعِل وبریسی عیننک ضمیله فعُل در بونلرین عیننده حرکهٔ
ثلاثه نک جریانی فائدهٔ مهمه‌یه منتج اولدیغندن
تفصیله شروع قلنمشدر فائده • پس معلوم اوله که کلام
عربده ف.ع.ل ماده‌سی عموم وضع ایله موضوعدر
موزوننه نظرله خصوص کسب ایدر مثلا نصَرَ کلمه‌سنک
مقابلنه ف ع ل ماده‌سی وضع اولنمغله عین الفعلده
فتحیله فعَل نصر کلمه‌سنک وزنیدر دیمز زیرا مطلقا
مادّهٔ وزن یعنی ف ع ل ماده‌سی حرکات ثلاثه‌یی قابلدر
عَلِمَ به نظرله فعِل حسُنَ‌یه نظرله فعُل در یوخسه اولا
وبالذات خصوص کسب ایتمز یعنی هر آینه ف ع ل
ماده‌سنک مقابلنه حروف ثلاثه‌دن مرکب معنای
مستقله‌یه دال برکلمه وضع اولنمغه محتاجدر
بوندنصکره موزون اولان کلمه‌یه نظر اولنه که اول
کلمه‌نک عیننده یاخود لامنده حروف علتدن واو
وار میدر یعنی اجوف واوی یاخود ناقص واوی میدر
قال ودعا کلمه‌لری کبی که بونلرین اصلی قوَلَ ودعَوَ در
هر آینه بونلرین مضارعلرینک عین الفعلی مضمومدر
عین الفعلی مضموم اولنجه بشنجی بابه وصفا مشارکت
کسب ایدر بونک فرقی بودر که بشنجی بابدن کلن کلمه‌نک

مجموعی لازمدر زیرا الوان واعراض ونعوت لازمی
کثیردر اما بو بابدن کلورانک ایچون بو بابک متعدیسی
یوقدر یالکز بناسی لازمدر ایچوندر اگر بر کلمه که اولکی
بابدن وصف مشروح اوزره کله واعراضه ونعوته
دلالت ایلیه اولکی بابک لازمندندر جاد یجود دنا
یدنو کبی حاصل کلام اولکی باب ایله بشنجی بابک فرقی
کلماتک مفهومیله‌در اگر مفهوم کلمه اعراض والوان
ونعوت افاده ایدرسه مشارک کلن کلمه‌لردن قطعا
نظر یعنی ایکی بابدن یاخود اوچ بابدن برندن کلن کلمه‌دن
قطعا نظر بوکونه اولان کلمه ایکی بابی محتملدر یا اولکی
بابک لازمندندر یاخود بشنجی بابدندر اولکی بابدن
اولدیغی تقرر ایتدیکی صورتده یعنی ماضیه دلالت ایلیر
فعلنک عین الفعلی فتحیله ثابت اولنجه اول فعلک مقابلنه
وضع اولنان ف ع ل ماده‌سی مفتوح العیندر اگر بشنجی
بابدن اولدیغی یعنی ضمی تحقق ایدرسه مقابلنه وضع
اولنان ف ع ل ماده‌سی مضموم العیندر زیرا ثلاثی
بابلرینک ماضی‌سنده قیاس یوقدر سماعه موقوفدر
هر قچانکه برکلمه‌نک عیننده حرکهٔ ثلاثه‌دن بریسی
تحقق ایده فائده سابقده مذکور اولدیغی اوزره
مضارعنک عین الفعلنده جاری اولان حکم قیاسی
اجرا اولنور الحاصل غایة ما فی الباب بین الابواب

فرق بودر کما اجوف واوی وناقص واوی ومضاعف
متعدینک دائما مضارعلرینک عین الفعلی مضموم در
یعنی مذکور معتلاتک قیاسا مضارعنک عین الفعلی
مضموم اولان بابدن کلور یعنی اوکی باب ایله بشنجی
بابدن کلور اما مضاعف بشنجی بابدن کلمز زیرا بشنجی
بابدن لَبُبَ کلمه سندن غیری کلمش یوقدر اولکه ایکنجی بابدن
اولدیغی روشندر که جناب جوهرینک صحاحندن
حاصل ولدی فانه حکی بویلیدر که بیوردلر وحکی
یونس بن حبیب لَبُبْتَ بالضم وهو نادر لا نظیر له
فی المضاعف پس بو تقدیرجه فهم اولندیکه مذکور
معتلاتک ایکی بابه احتمالی واردر یعنی ماضی سنک
عیننده ایکی نوع حرکه جائزدر بری فتح وبری ضمدر
سابقا بیان اولندیغی کبی اعراضدن والوانلردن ونعوتلردن
اولورسه قَصُرَ وصَغُرَ وفَصُحَ کبی علی الاطلاق
بشنجی بابدن اولمق انسبدر زیرا قیاسی دکلدر وسماعیدر
بناء علیه تخصیص اولنمز لکن غالب امر بویله در هر آیینه
بو معتلاتک مضارعنک عینی قیاسا مضموم در نتیجه
مرام بودر کما دعا ابواب اعتبار اولان اوزانک عین الفعللرینک
حرکه سی قیاسا مضبوط دکلدر لکن باعتبار العلة
بابلری تخصیص اولندیغندن مطرود القیاس ومعروف
الاستعمال اولور مثلا علل سبعه که صحیحست مثالست

مضاعف ٭ لفیف وناقص ومهموز واجوف ٭ بونلرده
یعنی بو بیتده موجود اولانلردر که هر کس فعل بو اقسامدن
خالی دکلدر اولا صحیح که مادهٔ اصلیه سی حروف علتدن
سالم اولان کلمه یه دیرلر التی بابدن دخی کلور وثانیا مهموز که
فعلک فاء الفعلنده یاخود عین الفعلنده وباخود لام
الفعلنده همزه اوله أَخَذَ ٭ سَئَلَ ٭ قَرَأَ کبی التنجی
بابدن غیری بابلرن مجموعندن کلور لکن مهموز اللام
اوکی باب ایله التنجی بابدن کلمز اما مضاعف اکر متعدی
اولورسه اوکی بابدن کلور لازم اولورسه ایکنجی
بابدن کلور دردنجی بابدن دخی کلور اما مثال واوی
واجوف یائی وناقص یائی ومضاعف لازم اولان کلمه لرن
مضارعلرینک عین الفعلی مکسور اولمق قیاسدر کذلک
ناقص واوی واجوف واوی ومضاعف متعدی وغلبه
مفاخره ایچون اولان کلمه لرن مضارعلرینک عین الفعلی
مضموم اولمق قیاسدر لفیف مفروقک مقیسی قسم اولوردر
یعنی مضارعنک عین الفعلی مکسور اولانلر لفیف
مفروقک قیاسی ناقص واوی کبیدر الحاصل تقسیم مذکوردن
بعض ابواب تخصیص اولنمغله بعض وزن تعیین جزئی
کسب ایدر یعنی بابلرینک عین الفعلنده قیاس ضبط
اولنان کلمه لرن وزنی دخی معهوددر مثلا مثال واوی
اولان کلمه نک علی الاطلاق مضارعنک عین الفعلی مکسوردر

وقیاس اولان دخی بودر لكن بو بابده لام الفعلی حلقی
اولمق شرطدر بو شرط ایله اوچنجی باب و دردنجی باب
ساقط اولور ایكنجی باب ایله التنجی بابدن كلدیكی اشكار
اولور التنجی بابدن كلن مثال واوی • وَرِثَ • وَلِیَ
وَدِمَ • وَرِعَ • وَمِقَ • وَفِقَ • وَثِقَ • وَرِیَ • وَعِرَ • وَحِرَ
وَلِهَ • وَهِلَ • وَبِقَ • وَلِغَ • وَحِمَ • وَجِدَ • وَقِهَ • وَكِمَ
وَرِكَ • وَعِقَ • بو كلمه‌لردر بونلردن غیری یوقدر
بو بجه معلوم اولدقده معلوم اولور كه مثال واوی
ایكنجی بابدن ایمش بناء على ذلك وزن دخی معروفدر وكی
فَعَلَ یَفْعِلُ اوكیده فتح معلوم اولور وكذلك ناقص یائی اولان كلمه‌نك
عین الفعلی حلقی اولمزسه ایكنجی بابدن اولدیغی ظاهر اولور
وكذلك ناقص واوی اولان كلمه‌نك عین الفعلی حلقی
اولمزسه اولكی بابدن اولدیغی ظاهر اولور پس حاصل مآل
ونتیجهٔ ما قال اولدركه وجه مشروحدن ضبط اولنان
ابواب قیاسیه‌نك اوزانی بابنده حل ایله معهوددر قیاسا
معروفدر كلدر كذلك متداخل ومشارك اولنان كلمه‌لرك
اوزانی ارباب لغاتك ضبطیله معلوم اولور تأمل ایله
فائده پس اوزان مذكوره دعائم ابواب دیدكلری شول
شیدن كنایه‌در كه علم صرفده دوران ایدن اوزانك
مجموعیدر بو اوزانك اوزرینه تفرع ایتدكلری كویا دعیمه
بنا یه تشبیه قلنوب دعائم دینمشدر زیرا دعیمه دیو

ابتدا بنانك التنه وضع اولنان تمله دیرلر اساس كبی
پس ایمدی حكم بریله او نیجه مصنف بونلرك اوزرینه
تفرع ایدن ابواب مزیداتی و ابواب ملحقاتی ترتیب طبیعی ایله
ترتیبه شروع ایلمشدر وَاثْنَی عَشَرَ مِنْهَا واو عاطفدر
ستة منها اوزرینه معطوفدر اثنی عشر تركیبی تركیب
تعدادیدر جزء اولی معرب جزء ثانیسی مبنیدر من جهة
الاعراب مبتدادر من حروف جاره‌دندر ضمیر خمسة وثلثون
بابا تركیبنه راجعدر معناسی اوتوز بش بابدن اون ایكی
باب دخی دیمكدر كرچه بحسب اللفظ معناسی تركیب
اوتوز بش بابدن اون ایكی دخی دیمكدر لكن ستة منها
تركیبنده افاده اولندیغی كبی معطوف علیه باب ایله ممیز
اولدیغندن معطوفه دخی معنای تمییز كلوب باب
بوندن اون ایكی باب دخی دیمكدر • لِمَا زَادَ عَلَی الثُّلَاثِیِّ
الْمُجَرَّدِ لام حروف جاره‌دندر مقدر كائنة كلمه‌سنه
متعلقدر ما یا موصوله‌در یا موصوفه‌در زاد ایكنجی
بابك اجوف یائیسندن فعل ماضیدر على حرف جردر
زاد كلمه‌سنه متعلقدر مجرد ثلاثینك صفتیدر معناسی
اوتوز بش بابدن اون ایكی باب دخی شول شی ایچوندر كه
اول شی ثلاثی مجرد اوزرینه زیاده اولندی • وَهِیَ • واثنی
عشریه راجعدر یعنی بحسب الزیاده اون ایكی باب دیدیكی
اعرابی مبتدادر • عَلَی ثَلَاثَةِ اَنْوَاعٍ • علی حرف جردر مقدر

کائنة کلمه سنه متعلقدر ثلثة عددن اوچیله اطلاق
اولنور انواع نوعك جمعیدر معناسی اوچ نوع اوزرینه در
دیمك **النوع الاول** مذکور انواع ثلاثه دن نوع اول **هو ما**
زید فیه حرف واحد علی الثلاثی المجرد ضمیر نوعه راجعدر ما موصوله
یاخود موصوفه در زید کلمه سی زاد کلمه سنك مجهولیدر
فی حروف جاره دندر زید کلمه سنك ظرفیدر حرف زید
کلمه سنك نائب فاعلیدر واحد حرفك صفتیدر علی کلمه سی
زید کلمه سنه متعلقدر ثلاثی معلوم مجرد ثلاثی کلمه سنك
صفتیدر معنای ترکیب بودر که اوچ نوعدن نوع اول
شول شیدر که انك ثلاثی مجردی اوزرینه بر حرف
زیاده قلندی **وهو ثلثة ابواب** ضمیر نوع اوله راجعدر
اعرابده مبتدادر ثلاثة خبریدر ابواب مضاف الیه در
معناسی بحسب الاصطلاح نوع اول اوچ بابدر دیمکدر **الباب**
الاول تفضیلی ثلاثی مجرد بابلرینك اولکی بابنه مجانسدر
افعل یفعل افعالاً لفظی مراد خبردر یعنی اولکی باب
بو وزنلردر دیمك باقیسی دخی بوکه قیاس اولنه **موزونه**
وزنك موزونی **اکرم یکرم اکراماً** بودخی موزون کلمه سنك
خبریدر **وعلامته** ثلاثی مجردی اوزرینه کندنده بر حرف
زیاده قلنان اوچ بابدن اولکی بابك علامتیدر دیمکدر لکن
شهرته نظر قلنور ایسه مزیدات بابلری مصدرلری
ایله مشهوردر نتکم افعال بابی استفعال بابی دینور

اول وقت مصدری ایله ذکر ایلمك اولادر باقیسی دخی
بوکه قیاس اولنه **أن یکون ماضیه** ثلاثیاً مجرداً اوزرینه
کندنده بر حرف زیاده قلنان اوچ بابدن اولکی بابك
ماضیسی یعنی ماضیه دلالت ایلین فعلی اولمقدر دیمك
باقیسی دخی بوکه قیاس اولنه **علی اربعة احرف** علی
کلمه سی یکون کلمه سنه متعلقدر اربعة عدددندر دورت
دیمکدر احرف حرفك جمعیدر حروف دخی کلور معناسی
دورت حرف اوزرینه اولمقدر دیمك اولور **بزیادة**
الهمزة با کلمه سی یکون کلمه سنه متعلقدر زیاده
کلمه سی ایکنجی بابدن مصدردر زاد یزید زیادةً دیو
کلور یعنی همزهٔ معهوده زیاده سیله ماضیسی دورت
حرف اوزرینه اولمقدر **فی اوله** فی زیاده کلمه سنه
متعلقدر بو محلده ایکی مضاف محذوف اولدیغی روشندر
تقدیری فی اول اصل ماضیه دیمکدر یعنی اصل ماضیسنك
اولنه بر همزهٔ مقطوعه زیاده سیله ماضیسی دورت
حرف اوزرینه اولمقدر **وبناؤه** افعال بابنك بناسی
للتعدیة غالباً غالب استعمالده تعدیه ایچوندر **وقد یکون**
لازماً بعضی کره لازم اولور **ومثال المتعدی** تعدیه ایچی
فعلك مثالی **نحو اکرم زید عمرواً** بو ترکیبده اولا اکرم
کلمه سی مثالیدر معناسی زید عمروه اکرام ایلدی دیمکدر
ومثال اللازم فعل لازمك مثالی **نحو اصبح زید** بو ترکیبده

اولان اصبح کلمه سی مثللید و معناسی زید صباحه داخل
اولدی دیمکدر ● فوائد ● پس ابوابده روشن و اصحابه
هویدادر که ابواب مزیدات یکرمی بشدر بو کتابده مذکور
اولدیغی وجهله اوزره اون ایکیسی ثلاثی مجرد اوزرینه
مزیددر و التیسی دحرج بابنه ملحقدر و بشی تدحرج
بابنه ملحقدر و ایکیسی احرنجم بابنه ملحقدر پس معلوم اولدی که
کلام عربده بناء اصلیه اوزرینه حرف زیاده قلنمق زاید
معنا ایچوندر و هر انکه زیاده قلنمق مراد اولنه حروف
زوائددن زیاده اولنور که الیوم تنساه حرفلریدر که
جناب ابن مالک دورت کره بو بیتده جمع ایتمشدر ● بیت ●
هناء و تسلیم تلا یوم انسه ● نهایة مسئول امان
و تسهیل ● بو تقریر نصکره معلوم اولدی که ثلاثی اوزرینه
زیاده قلنان بابلر اوچ قسمدر بر قسمی بر حرفله رباعی
اولور که ثلاثی مزیدفیه رباعی دیرلر بر قسمی ایکی حرفله
خماسی اولور که ثلاثی مزیدفیه خماسی دیرلر بر قسمی اوچ حرفله
سداسی اولور که ثلاثی مزیدفیه سداسی دیرلر پس ایمدی
قسم اول اوچ بابدر اولکیسی اولنه بر همزه مقطوعه زیاده
ایکنجیسی عین الفعلی تکرار ایله در اوچنجی فا ایله عینی
بیننه بر الف زیاده سیله در لکن هر بریلرینک زیاده
قلنمقلغنده فوائد کثیره و معنای وفیره اولدیغی روشندر
فائده ● اولا افعال بابی تعدیه ایچون اولور اکرم زید

عمروا کبی ثانیا دخول ایچون اولور اصبح زید کبی ثالثا
حینونت ایچون اولور احصد الزرع کبی حصاد وقتی
اولدی دیمک یعنی اکین بیچملک وقتی یاقلشدی دیمکدر
رابعا وجدان ایچون اولور احمدته کبی یعنی انی حمید بولدم
دیمک دخی نیجه معنالری کلور تفصیلی شافیه شرحلرنده
مذکوردر کذلک تفعیل بابی دخی تعدیه ایچون اولور فرحته
ذکرمته کبی و تکثیر ایچون دخی اولور و مزقتهم و قطعتهم
کبی و ازاله ایچون اولور قردت البعیر ای ازلت عنه القراد
یعنی انون کنه دیدکلری بوجکی کیدردم دیمک و صیرورت ایچون
اولور امرته کبی انی امیر قیلدم دیمک و اما مفاعله بابی
غالبا مشارکت ایچوندر یعنی اثنین بیننده اولور و فعل بیله
موافقت ایچون اولور هاجرته کبی هجرت معناسنه در سافرت
سفرت معناسنده اولدیغی کبی و افعل معناسنه دخی اولور
باعدته ابعدته معناسنه اولدیغی کبی معناسی بن انی اوزاق
ایلدم دیمکدر حاصل کلام ابواب مذکوره ده زیاده قلنان
حرفلر محضا زاید معنا ایچوندر نتکم بو فائده دن حاصلدر
فائده ● بو تقریر نصکره غفلت اولنمیه که مزیدات بابلرنده
زیاده قلنان حروفک زیاده اولدیغنه حکم اولنمز الا دلیل
اقوی ایله حکم اولنور مثلا اکرم کلمه سنک اولنده کی همزه یه
زیاده دینلمز الا دلیل ایله دینور دلیل اقوی بودر که زوائدی
اسقاط ایتدکدنصکره باقی قالان ماده کلام عربده مستعمل

لغت اوله مثلا أغلم كلمه سنك همزه سی حذف اولنسه غ ل م
ماده سی قالور کبی دوردنجی بابك صحیحندن بلدی معناسنه
مستعمل لغتدر زوائدی بلمکده شرط سقوطدن عبارتدر
اما علت صرفیه ایچون اسقاط اولنمق شرطدر مثلا
قال باع کلمه لرینك جمع مؤنثلرینه و مخاطبلرینه و مخاطبه لرینه
ومتکلم صیغه لرینه اجتماع ساکنین ایچون واودن و یادن
قلب اولنان الف زائده ساقط اولوب قلن و بعن و قلت
و بعت قالدیغی کبی یعنی علت صرفیه ایچون اسقاط
اولنمق شرطدر ● فائده ● معلوم اوله که ثلاثی بابلرندن
غیری علم صرفده مندرج اولان ابوابك مصادرلری
وغیر ذی ثلاثی مقیس ● مصدره کتقدس التقدیس
مفهومنجه قیاسیدر وجه قیاس بودر که افعال بابندن
ماعدا بابلرن مصدرلرینه ایکنجی حرفنك ادرنجه کلن
حرفی مکسور قیلوب بعده آخر حرفنك ما قبلنی فتحیله ممدود
قلمقدر انفعال افتعال افعلال افعیلال استفعال کبی
اما افعال بابنك مصدرینه قیاس اخراج احسان اکرام
کلمه لری کبی افعال وزنی اوزره کلمکدر اکر عین الفعلی معتل
اولمز ایسه زیرا معتل اولدیغی حالده عین الفعلنك حرکه سی
ما قبلنه ویریلوب بعده حرکه سی حذف اولنان حرف الفه
قلب اولنوب الف ثانیه حذف اولنور ایسه نصکره الف
محذوفه دن عوض تا کتوریلور مثلا اقام یقیم اقامه کبی

اقامه کلمه سی اصلنده اقوام ایدی واو حرف علت متحرك
ما قبلی حرف صحیح قاف ویردك واوك فتحه حرکه سنی
ما قبلنده حرف صحیح ساکن قافه و واو ساکن ما قبلی مفتوح
اولدی واو حرف علت متحرك فی الاصل ما قبلی مفتوح
الآن قاعده سیله واوی الفه قلب ایلدك الف مقلوبه
ایله مصدر الفندن اجتماع ساکنین حاصل اولدی
اجتماع ساکنینی دفع ایچون الف ثانیه حذف اولنوب
الف محذوفه دن عوض آخرینه تا کتوریلوب اقامه اولمشدر
کذلك استفعال بابی دخی من جهة الاعلال والقیاس
بویله در بوندنصکره تفعیل بابنك قیاسی قدس یقدس
تقدیسا کبی تفعیل وزنی اوزره کلمکدر که فائده نك اولنده
مذکوردر لکن بعضا یاسی حذف اولوب محذوف یادن
عوض آخرینه تا کتوریلوب تفعلة وزنینه اولور تجربة
کبی ومفاعله بابنك دخی قیاسی باعد یباعد مباعدة
وبعادا کبی مفاعله وزننده وفعال وزنینه کلمکدر
لکن فاء الفعلی یاء اولان کلمه مفاعله بابنه نقل اولنور ایسه
فعال وزنی ممتنع اولوب یالکز مفاعله وزننده کلور
یاسر میاسرة کبی واما تفاعل بابنده قیاس اکر صحیح
اللام اولور ایسه دردنجی حرفی مضموم قلمقدر تقاتل
تقاتلا کبی کذلك تفعل وتفعلل وبونلره ملحق اولان
بابلر دخی صحیح اللام اولور ایسه حکم مذکور کبی دردنجی

وفي مضموم قلنور اما لام الفعلي صحيح اولمز ايسه ضمه‌يي
كسره يه تبديل ايتمك واجب اولور تسلّقي تسلّقيا كبي
ليس ايمدي ثلاثي مزيد مصدرلرنده قاعدهٔ مستقيم وقياس
قويم بويله‌در اما رباعي مجردده مصدرك قياسي ابن مالكك
فِعْلالاً او فَعْلَلَةً لِفَعْلَلاَ . وَاجْعَلْ مَقِيسًا ثَانِيًا لا اَوَّلا
بيتندن مستفاد اولديغي كبي قياسا دحرجة كبي فعللة
وزننده كلور بو بابده سماعي اولان مصادرلرن كثيرًا ما
دوراين فِعْلال وزننده اولانلردر نتكيم بيت مذكوردن
منفهمدر لكن تسهيلدن منفهم اولان ايكيسي دخي قياس
اولمقدر زيرا بعضيلر بو قوله ذاهبلردر يعني بو بابك
فعللة وفِعلال وزننده اولان مصدرلري قياسيدر
ديمشلردر تفصيلي محلنده مذكوردر تحريجن الباب الثاني
اوچ بابڭ ايكنجي باب فَعَّلَ يُفَعِّلُ تَفْعِيلاً لفظي مراد خبردر
مَوْزُونُهُ وزنك موزوني فَرَّحَ يُفَرِّحُ تَفْرِيحًا موزون
كلمه سنك خبريدر وَعَلاَمَتُهُ تفعيل بابنك علامتي
اَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ ماضيه دلالت ايدن فعلي اولمقدر عَلَى اَرْبَعَةِ
اَحْرُفٍ دورت حرف اوزره اولمقدر بِزِيَادَةِ حَرْفٍ وَاحِدٍ برحرف
زياده سيله مِنْ جِنْسِ عَيْنِ فِعْلِهِ من بيانيه‌در يعني
نه اول حرف من جنس عين فعله عين الفعلي جنسندن
ديمك اولور بَيْنَ الْفَاءِ وَالْعَيْنِ بين كلمه سي بابك سكونيله
اووطه ديمكدر يعني ايكي شيئك اره لغي ديمك يقال

جَلَسْتُ بَيْنَ زَيْدٍ وَعَمْرٍو يعني زيد ايله عمرونك اره سنده
اوتوردم ديمك بو محلده دخي معناسي فاسي ايله عيني
بيننده زياده اولمقدر ديمكدر معلوم اوله كه مصنف
اختيار ايتديكي مذهب دوريرا اكثر عندنده بين العين
واللام زياده اولمقدر سيبويه ايكيسني دخي تجويز
ايتمشدر وَبِنَاؤُهُ تفعيل بابنك بناسي لِلتَّكْثِيرِ تكثير ايچوندر
وَهُوَ تكثير دخي قَدْ يَكُونُ فِي الْفِعْلِ بعض كره فعلده اولور
نَحْوُ طَوَّفَ زَيْدٌ الْكَعْبَةَ بو مثالده طوّف كلمه سنده اولديغي
مثللو معناسي زيد كعبه يي چوق طواف ايلدي ديمك
وَقَدْ يَكُونُ فِي الْفَاعِلِ بعض كره فاعلده اولور نَحْوُ مَوَّتَ الْإِبِلُ
بو مثالده ابل كلمه سنده اولديغي مثللو معناسي چوق دوه‌لر
اولدي ديمك وَقَدْ يَكُونُ فِي الْمَفْعُولِ بعض كره مفعولده
اولور نَحْوُ غَلَّقَ زَيْدٌ الْبَابَ بو مثالده باب كلمه سنده اولديغي
مثللو معناسي زيد چوق قاپولر قپادي ديمك الحاصل
بو بابده تكثير معنا فعلده وفاعلده ومفعولده اولور
لكن او بابده ظاهردركه تكثير فعلك شاننددر فاعلده
ومفعولده وقوعي بنه فعلدندر زيرا فاعل ومفعول به
متعلقات فعلدندر بالاسناد فعلده اولان متعلقاته
شامللدر تأمل تنل . الْبَابُ الثَّالِثُ . اوچ بابڭ اوچنجي
باب فَاعَلَ يُفَاعِلُ مُفَاعَلَةً وَفِعَالًا لفظي مراد خبردر مَوْزُونُهُ
وزنك موزوني قَاتَلَ يُقَاتِلُ مُقَاتَلَةً وَقِتَالًا موزون كلمه سنك

خبر یدر صحیح اولان نسخه لرده وزن وموزون بو وجهله
مسطوردر یعنی فیعالاً وزنی بوقدر زیرا عند الاکثر
قیاس اولان مذکور فِعال ایله مفاعله وزنلریدر امّا سیبویه
عندنده بالکلیه مفاعله وزنیدر زیرا فعال ایله فیعال
ترک اولنور مفاعله ترک اولنمز یاسَرَ مُیاسَرَةً کبی
شول اجلدنکه کلام عربده یا اوزرینه کسره ثقیلدر
انک ایچون یِسارٌ ویِیسار کلمشدر بونلرن معلوم اولدیکی
فِعال وفِیعال وزننده کلن مصدرلرن مفعلنک قیاسی
بابی اولمق شرطدر امّا یاوَمَهُ یِوامًا مثالی ایله تعریض
اولنورسه شاذ اولدیغی روشندر • وبوکبی قیاس برقاچ
اسمانک یِجار کبی وتوعی نزوت ایله مبرهندر وَعَلامَتُهُ
مفاعله بابنک علامتی اَنْ یَکونَ ماضِیهِ ماضیه دلالت ایلین
فعلی اولمقدر عَلى اَرْبَعَةِ اَحْرُفٍ درت حرف اوزرینه
اولمقدر بِزِیادَةِ الاَلِفِ بر الف زیاده سیله اکر الف
لام عهدیه اعتبار اولنورسه الف معهوده زیاده سیله
دیمک اولور بَیْنَ الفاءِ وَالعَیْنِ فا سیله عینی بیننده بر الف
زیاده سیله ماضیه دلالت ایلین فعلی درت حرف اوزرینه
اولمقدر وَبِناؤُهُ مفاعله بابنک بناسی لِلْمُشارَکَةِ بَیْنَ
الاِثْنَیْنِ بحسب الترکیب معناسی اثنین بیننده مشارکت
ایچوندر دیمکدر ولکن ظاهردرکه بو باب فاعلیتده
ومفعولیتده اشتراک ایچون موضوعدر مثلا ضارَبَ

زَیْدٌ عَمْرًا ترکیبنده زید ایله عمرو من جهة المعنى فاعلیتده
ومفعولیتده مشترکدرلر یعنی زید عمرویی دوکدیکی وعمرو
دخی زیدی دوکدی یعنی ضاربیتده ومضروبیتده
مشترک اولدیلر دیمک اولور امّا من جهة اللفظ زید
فاعل وعمرو مفعولدر لیس معلوم اولدیکه بو معنا علمانک
صراحةً بالآخره متعلق اولدیغی حالده اصلنی احدهما
نسبت وضمنًا عکسنی اثبات ایچوندر دیدکلری قولک
خلاصه سیدر تأمل وَقَدْ یَکونُ لِلْواحِدِ بعض کره واحد
ایچون اولور یعنی یالکز اصلنی فاعله نسبت ایچون اولور
عاقَبْتُ اللِّصَّ کبی یعنی یول کسیجی یه عقاب ایتدم دیمک
حاصلی مفاعله بابی فَعَلَ معناسنده دخی استعمال اولور
مثال مذکور کبی تأمل مِثالُ المُشارَکَةِ بَیْنَ الاِثْنَیْنِ اثنین
بیننده مشارکت ایچون اولدیغنه مثال یعنی فاعلیتده
ومفعولیتده اشتراک ایچون اولدیغنه مثال نَحْوُ قاتَلَ
زَیْدٌ عَمْرًا بو ترکیب مثالیدر یعنی وجه مذکور اوزره اثنین
بیننده اشتراکین مثالی بو ترکیبده اولان اسناد مثالیدر
معناسی زید عمرویی وعمرو زیدی قتل ایلدی دیمکدر وَمِثالُ الواحِدِ
واحدک مثالی یعنی یالکز فاعله نسبت ایچون اولدیغنک
مثالی نَحْوُ قاتَلَهُمُ اللهُ بو ترکیب مثالیدر یعنی یالکز فاعله
نسبتی بو ترکیب مثالیدر معناسی الله انلری قهر وهلاک
ایلدی دیمک اَلنَّوْعُ الثّانی مذکور انواع ثلاثه دن

ایکنجیسی هو ما زید فیه حرفان علی الثلاثی المجرد حرفان
حرفك تثنیه سیدر اعراب جهتندن زید کلمه سنك فاعلیدر
علامت رفع تثنیه الفیدر محصول معنا اوچ نوعدن نوع
ثانی شول شیدر که کندی ثلاثی مجرد اوزرینه ایکی حرف
زیاده قیلنه معترض اولدرینك تفصیلی نوع اولده سبقت
ایتمشدر وهو خمسة ابواب یعنی نوع اول بش بابدر
الباب الاول اول ایکی باب انفعل ینفعل انفعالا لفظی
مراد خبردر موزونه وزنك موزونی انکسر ینکسر انکسارا
لفظی مراد موزون کلمه سنك خبریدر وعلامته انفعال
بابنك علامتی ان یکون ماضیه ماضیه دلالت ایلین فعلی
اولمقدر علی خمسة احرف یعنی بش حرفا وزرینه اولمقدر
بزیادة الهمزة والنون فی اوله اولنده بر همزه و بر نون زیاده سیله
ماضیه دلالت ایلین فعلی بش حرف اوزرینه اولمقدر
وبناؤه انفعال بابنك بناسی للمطاوعة مطاوعت ایچوندر
ومعنی المطاوعة مطاوعتك معناسی یعنی معناء
اصطلاحیسی حصول اثر الشیء حصول فعول وزنی اوزره
مصدردر اثر ثانك فتحیله بقیة رسم در یعنی هر نه شی که
خارجده رسم قیله سبب اکا اثر دیرلر مثلا صانعك
مصنوعی اولان شی کبی که بعد الحصول اثر صانع دیرلر
شی کلمه سی عموم معنا به دالدر دهر موجود اولانه اطلاق
اولنور معنای ترکیب شینك اثرینك حصولیدر دیمك

عن تعلق الفعل المتعدی عن کلمه سی حصوله متعلقدر
تعلق تفعل بابندن مصدردر متعلق ایله متعلق بیننده
حاصل اولان کیفیتدن عبارتدر مثلا مثال آتیده کسرك
زجاجه تعلقی کبی حاصل معنا فعل متعدینك تعلقندن
حاصل اولان شینك اثرینك حصولیدر نحو کسرت
الزجاج کسرلقندی قیرمغه دیرلر زجاج سرچه یه دیرلر
یعنی شیشه نوعندن معدنی بر نوعه اطلاق اولنور لکن
کثیرا شیشه اراده اولنور معناسی بن صرچه یی قیردم
دیمك فانکسر ذلك الزجاج فا تعقیب ایچوندر معناسی
عقیبنده اول زجاج قیرلمقلغی قبول ایلدی دیمك فان
انکسار الزجاج اثر فا تعلیل ایچوندر معناسی زیرا تحقیق
زجاجك قیرلمسی بر اثردر حصل عن تعلق الکسر الذی هو
فعل المتعدی الذی اسم موصولدر ضمیر اسم موصوله راجعدر
معناسی شول کسرك تعلقندن حاصل اولدیکه اول شی فعل
متعدیدر دیمك اولور بونك نتیجه سی بودر که کسرت
الزجاج ترکیبندن حاصل اولان معنا که بن زجاجی قیردم
دیمکدر پس بو ترکیبدن مستفاد اولان فعل موثر که کسردر
بحسب الترکیب مفعول بر اولان زجاجه تعلق ایتمشدر بو تقدیرجه
متعلق کسری متضمن اولان فعلدر متعلق زجاجدر بین
المتعلق والمتعلق حاصل اولان تعلق که کسره ذکر متعلق
موثرا اولان فعل متعدینك تعلقندن حاصل اولان اثر

متعلقدر ظهور ایدرسه اول زمان حاصل اولان اثر مؤثر
اولان فعلك مطاوعی اولمش اولور یعنی موافق اولور مثلا
ترکیب مذکورده که کسرت الزجاج بن زجاجی یعنی سرچه‌یی
قیردم فانکسر ذلك الزجاج او زجاج دخی قیرلمغی قبول
ایتدی اثر کسر که قیرلمقدر عقیبنده زجاجده حاصل اولدی
فقس علیه الباقی لکن ظاهر اولان بعضلرینك بری برینه موافقیدر
مثلا مثال مذکورده مطاوع اولان یعنی موافق اولان کسرت
کلمه‌سیدر مطاوع اولان یعنی موافق اولان فانکسر کلمه‌سیدر
ادنا نظر ایله ظاهر اولدیغندن تصریح قلنمشدر والله اعلم
بالصواب فائده معلوم اولسون که هر مطاوع اولان لازمدر
لکن هر لازم اولان مطاوع دکلدر تأمل ودخی بو باب
انفعال وتفعیله مطاوع اولور اسفقت الباب فانسفق
وصرفته فانصرف کبی بعض فعللره معنای مطاوعت
لازم کلمز انقضی الامر فانطلق الرجل کبی بو دخی طلق بو
مطاوع اولمغله مشروطدر دیو غفلت اولنمیه الباب الثانی
ایکنجی باب افتعل یفتعل افتعالا لفظی مراد خبردر موزونی
وزنك موزونی • اجتمع یجتمع اجتماعا موزون کلمه‌سنك
خبریدر وعلامته افتعال بابنك علامتی ان یکون ماضیه
ماضیسی دلالت ایلین فعلی اولمقدر علی خمسة احرف بش
حرف اوزرینه اولمقدر بزیادة الهمزة فی اوله والتاء بین الفاء والعین
اولنده بر همزه فاسی ایله عینی بیننده بر تا زیاده سبیله

وبناؤه • افتعال بابنك بناسی ایضا انفعال بابی کبی
للمطاوعة مطاوعت ایچوندر نحو جمعت الابل فاجتمع ذلك الابل
معناسی بن دوه‌لری جمع ایلدم عقیبنده دوه‌لر جمع اولمغی
قبول ایتدیلر فائده معلوم اولسون که ابل لفظی جمعدر کندی
لفظندن غیری واحدی یوقدر هر قنغی جمع که لفظندن
غیری واحدی اولمیوب آدمیلردن غیریه استعمال اولنه
تأنیثی لازمدر پس بو تقدیرجه ترکیب مذکور خلاف قیاس
ظاهر اولان جمعت الابل فاجتمعت تلك الابل اولمق ایدی
لکن اکثر نسخه‌ده اجتمع ایله ذلك وارددر تأمل پس
بو باب بر قاچ معنایه دخی کلور مثلا اتخاذ ایچون اولور
اختبز کبی معناسی خبز اتخاذ ایتدی دیمك یعنی اکمك
صیانتدی دیمك وتصرف ایچون دخی اولور اکتسب المال کبی
مالی اعمال ایله تحصیل ایلدی دیمك یعنی مشقت
واضطراب ایله تحصیل ایلدی دیمکدر که لها ما کسبت
وعلیها ما اکتسبت نص جلیله سندن منفهمدر واما بعضیلر
ثلاثیه موافقت ایچوندر یعنی ثلاثی معناسنده دخی استعمال
اولنور دیوب بو آیت کریمه ایله استشهاد ایدرلر لکن
ظاهر اولان معنای اولدر وتفاعل معناسنه دخی اولور
اجتوروا کبی که تجاوروا معناسنده‌در وفعل معناسنه
دخی اولور اختقر کبی که حقر معناسنده‌در الباب الثالث
اوچنجی باب • افعل یفعل افعلالا لفظی مراد خبردر

موزونه وزنك موزونی احمرّ یحمرّ احمراراً موزون
كلمه‌سنك خبریدر وعلامته افعلال بابنك علامتی ان یكون
ماضیه ماضیه دلالت ایلین فعلی اولمقدر علی خمسة
احرف بش حرف اوزرینه اولمقدر بزیادة الهمزة فی اوله
اولنه بر همزه زیاده‌سیله وحرف آخر من جنس لام فعله
آخرخانك فتحیله ایكی شینك بریدر آخرخانك كسریله
اولك ضدیدر جنس لغتده شیدن بر ضربدر معنای
تركیب دخی لام الفعل جنسندن آخرینه بر حرف آخر زیاده‌سیله
دیمك وبناؤه افعلال بابنك بناسی للمبالغة اللازم
لازمك مبالغه‌سی ایچوندر یعنی لازمده مبالغه افاده
ایدر دیمك غفلت اولنمیه وقیل قیل كلمه‌سی قال
كلمه‌سنك مجهولیدر معناسی دینلدی دیمك للالوان والعیوب
الوان لونك جمعیدر رنكلر دیمك عیوب عیبك جمعیدر
یعنی دخی الوان وعیوب ایچوندر دینلدی دیمك لكن
قیل كلمه‌سنك بو محلده محلی اولمدیغی روشندر زیرا بو باب
مبالغه‌یه والوان وعیوبه مخصوصدر الوان وعیوب
ایچون اولمق مبالغه اوزرینه متفرع دكلدر تأمل
مثال الالوان الوانك مثالی نحو احمرّ زید بو تركیبده
واقع اولان احمرّ كلمه‌سی كبی معناسی زید مبالغه ایله
قزاردی دیمك لونه یقال حمر زید لام تعلیل ایچوندر
ضمیر دخی ضمیر شاندر معناسی زیرا شان بوكه حمر زید دینور

زید قزاردی دیمك اذا كان له حمرة فی الجملة اذا حرف شرطدر
لكن قانون لغت اوزره محل تفسیرده واقعدر با فیسی دخی
بوكه قیاس اولنه فی الجملة تعبیری كلام عربده شئ قلیلده
استعمال اولنور یعنی آز دیمك تبعیضیه بالجملة تعبیری ایله
حاصل معنا بودر كه زید ایچون آزه جق قرمزیلق اولدیغی
وقتده حمر زید دینور ویقال احمرّ زید اذا كان له حمرة بالغة واو حرف
عاطفه‌دندر یقال اوزرینه معطوفدر معناسی زیرا ایچون
مبالغه قرمزیلق اولدیغی وقت احمرّ زید دینور یعنی زید
زیاده قزاردی دیمك ومثال العیوب عیوبك مثالی
نحو اعورّ زید بو تركیبده واقع اولان اعورّ كلمه‌سی مثلیدر معناسی
زیدك بر كوزی مبالغه شاشی اولدی دیمك زیرا بو دخی
مثال اولكی كبی ثلاثیدن عور زید دینور فی الجمله زیدك
بر كوزی شاشی اولدیغی وقتده فافهم الباب الرابع دردنجی
باب تفعّل یتفعّل تفعّلاً لفظی مراد خبردر موزونه
وزنك موزونی تكلّم یتكلّم تكلّماً موزون كلمه‌سنك
خبریدر وعلامته تفعّل بابنك علامتی ان یكون ماضیه ماضیه
دلالت ایلین فعلی اولمقدر علی خمسة احرف بش حرف
اوزرینه اولمقدر بزیادة التاء فی اوله اولنه بر تا زیاده‌سیله
وحرف آخر من جنس عین فعله بین الفاء والعین
فا سیله عینی بیننه عین الفعل جنسندن بر حرف زیاده‌سیله
وبناؤه تفعّل بابنك بناسی للتكلف تكلفا ایچوندر بعض

تسميه ده للتكليف ديو وارد اولمشدر ومعنى التكلّف
تكلّفك معناسى تحصيل المطلوب مطلوبى تحصيلدر شيئاً بعد
شيءٍ يعنى برشيئى تحصيل ايتدكده نصكره شيء آخرى تحصيل
بوندن مطلوبى تحصيلدر نحو تعلّمت العلم مسئلةً بعد
مسئلةٍ بوتركيبده واقع اولان تعلّم مثلى معناسى برمسئله‌يى
تحصيل ايتدكدنصكره برمسئله‌يى تحصيل ايده رك علمى تحصيل
ايتدم ديمك فافهم معلوم اولسكه معناى تكلّف شيئى
تحصيل ايتمده تجهّددن عبارتدر يعنى سعى مزيد اظهار
ايتمه‌دن عبارتدر تحصيل المطلوب شيئاً بعد شيءٍ
تفسيريله مفسّر دكلدر زيرا تعلّم اوكرنمكلكده حقيقتا
سعى بليغدن عبارتدر حصولنى قصد ايله اما تفاعل
بابى بونك خلافنه‌در يعنى هرنه قدر مبالغه وتكلّف
افاده ايدرسه فاعلى حصولنى قاصد دكلدر تأمّل پس
بوباب اتّخاذ ايچون دخى كلور توسّد التراب كبى طبراغى
وساده اتّخاذ ايتدى يعنى بصدق ظن ايلدى ديمك
وتجنّب ايچون اولور تأثّم كبى كناهدن قاچنمغه سعى
ايلدى ديمك وطلب ايچون دخى اولور تكبّر وتعظّم
كبى يعنى بيوك اولمق وعظيم اولمق استدى ديمك الباب
الخامس بشنجى باب تفاعل يتفاعل تفاعلاً لفظى مراد خبردر
موزوننك وزنك موزونى تباعد يتباعد تباعداً موزوننك
خبريدر وعلامته تفاعل بابنك علامتى ان يكون ماضيه

ماضيه

24

ماضيه دلالت ايلين فعلى اولمقدر على خمسة احرف
بش حرف اوزرينه اولمقدر بزيادة التاء فى اوّله اولنده برتا
زياده سيله والالف بين الفاء والعين دخى فا سيله عينى
بينه برالف زياده سيله وبناؤه تفاعل بابنك بناسى
للمشاركة بين الاثنين يعنى اثنين بيننده مشاركت ايچوندر
فصاعداً زائداً ديمكدر يعنى اثنينى زائد اولديغى حالده دخى
اولور ديمك بونك تحقيقك مراد ايدرسك كليات ابو البقايه نظر
ايليه مثال المشاركة بين الاثنين اثنين بيننده مشاركت
ايچون اولديغنك مثالى نحو تباعد زيد عمرواً بوتركيب
متعديدر معناسى زيد عمروده وعمرو زيده اوزاقلشدى ديمك
لكن بوباب مفاعله بابنه نظرله مبالغه افاده ايتديكى مبالغه
ايله ظاهردر ومثال فصاعداً يعنى اثنينى زائد اولديغى حالده
مشاركتك مثالى نحو تصالح القوم قوماً بوتركيب متعديدر
معناسى قوم قوميله صلحلشديلر ديمك فافهم پس اولا وبالذات
معلوم اولسكه بوبابده واقع اولان مثاليده كى مفعولدن سهو
كاتب اولمق كرك زيرا اربابنه روشندركه مثال اوّل
تباعد زيدٌ وعمروٌ ديو واوايله عطف اولنمشلردر مثال
ثانى يالكز تصالح القوم ديمك اولادر تفصيلى كتب
مطوّلاتده مذكوردر ودخى بوباب افعل معناسنده
اولان فاعل ايله مطاوعت ايچون اولور باعدته فتباعد
كبى يعنى ابعدته فتباعد ديمك وفعل معناسنده دخى اولور

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

توانيت كبی ونيت معناسنه در ضعف وفتور دیمك وتفعل
معناسنه دخی اولور تعاهد كبی تعهد معناسنه در وافعل
معناسنه دخی اولور تخاطأ كبی اخطأ معناسنه در النوع
الثالث • مذكور انواع ثلاثه دن اوچنجیسی هو ما زيد فيه ثلاثة
احرف على الثلاثي المجرد • معناسی نوع ثالث شول شیدر كه
ثلاثی مجرد اوزرینه كندنده اوچ حرف زیاده قلنه هو
وهو على اربعة ابواب • یعنی بو نوع دورت باب اوزرینه در
الباب الاول اولكی باب استفعل يستفعل استفعالا
لفظی مراد خبردر موزونه وذنك موزونی استخرج
يستخرج استخراجا موزونك خبریدر وعلامته استفعال
بابنك علامتی ان يكون ماضيه ماضیه دلالت ایلین فعلی
اولمقدر على ستة احرف التی حرف اوزرینه اولمقدر
بزيادة الهمزة والسين والتاء في اوله اولنه بر همزه وبر سین
وبر تاء زیاده سیله وبناؤه • استفعال بابنك بناسی
للتعدية غالبا • اكثر استعماللری تعدیه ایچوندر وقد يكون
لازما بعض كره لازم اولور مثال المتعدي تعدیه
ایدیجی فعلك مثالی نحو استخرج زيد المال بو تركیبده واقع
اولان استخرج كلمه سی مثللو معناسی زید مالی چیقاردی
دیمك ومثال اللازم • لازم اولان فعلك مثالی نحو
استحجر الطين • بو تركیبده واقع اولان استحجر كلمه سی
مثللو معناسی طین یعنی بالچق حجره منقلب اولدی دیمك

وقيل لطلب الفعل • الف لام مضاف الیه دن عوضدر
تقدیری لطلب حصول الفعل دیمك یعنی فعلك حصولی
طلب ایچوندر دیمك اولور نحو استغفر الله • بو تركیبده
واقع اولان استغفر كلمه سی مثللو معناسی اللهدن مغفرت
طلب ایلدی دیمك اگر مساعده خط ایله متكلم صیغه سی
مراد قیلنورسه معناسی بن اللهدن مغفرت حصولنی
دیلرم دیمك اولور • فائدة • معلوم اوله كه قیل
كلمه سی بو محلده بی محلدر شول سببدن كه بو بابك طلب
ایچون اولمسی قول بعض دكلدر بلكه اتفاقیدر بو اجلدن
قیل كلمه سی محلسز واقع اولمشدر تأمل پس بو بنا اعتقاد
ایچون اولور استكرمته كبی یعنی انی كریم اعتقاد ایلدم
دیمك وخبر ان ایچون دخی اولور استجدته كبی یعنی
انی جید بولدم دیمك تركیجه ایكی بولدم دیمك وتسليم
ایچون دخی اولور استرجع القوم عند المصيبة كبی یعنی
قوم مصیبت عندنده رجوع ایتدیلر یعنی انا لله وانا
اليه راجعون دیدیلر دیمك وحينونت ایچون دخی
اولور استحصد الزرع كبی یعنی ذرعی بچمك وقتی قریب
اولدی دیمك وافعل معناسنه دخی اولور یعنی افعل بابنه
مطاوعت ایچون اولور اقمته فاستقام كبی وفعل معناسنه
دخی اولور استقر كبی قر معناسنه در الباب الثاني
ایكنجی باب • افعوعل يفعوعل افعيعالا • لفظی مراد

خبردر موزونه وزنك موزونی اعشوشب يعشوشب
اعشيشابا موزونك خبريدر وبناؤه افعيعال
بابنك علامتی ان يكون ماضيه ماضيه دلالت ايليين فعلی
اولمقدر على ستة احرف اللتی حرف اوزرينه اولمقدر
بزيادة الهمزة فی اوله والواو فی وسطه وحرف آخر من جنس
عين فعله بين العين واللام اولنده بر همزه اورطه يرينه
بر واو و عينيله لامی بيننه عين الفعل جنسندن بر حرف
آخر زياده سيله وبناؤه افعيعال بابنك بناسی
لمبالغة اللازم لازمك مبالغه سی ايچوندر يعنی لازمده
مبالغه افاده ايدر لانه زيرا شان يقال يعنی لغت
عربيه ده ديئور عشب الارض معقول قول بودر يعنی ثلاثی
بابلرندن بشنجی بابك صحيحندن عشب الارض ديئور
اذا نبت وجه الارض فی الجملة يعنی يريوزی آزجق
نبات صاحبی اولديغی وقت عشب الارض ديئور ويقال
دخی لغت عربيه ده ديئور اعشوشب الارض يعنی بو بابدن
اعشوشب الارض ديئور اذا كثر نبات وجه الارض
يعنی يريوزينك نباتی چوق اولديغی وقت بو بابدن
اعشوشب الارض ديئور فافهم معلوم اولنكه
عشب عينك ضميله و شينك سكونيله كلأ رطب
ديئور يعنی ياش اوطه ديرلر لكن معلوم قيلنه كه
بو ماده نك يعنی عشب ماده سنك فی الجمله وجه ارض

انبات

انبات نبات قلديغی وقت افعال بابندن اعشبت الارض
ديو استعمال اولنور يوخسه ثلاثی بابندن عشبت الارض
ديو استعمالی يوقدر زيرا صحاح جوهريدن حاصل اولان جوهر
مآل بويله در ودخی مبالغه مراد اولندقده بو ماده ده
بو بابدن اعشوشبت الارض ديئور تأنيث صيغه سيله
زيرا ارض كلمه سی مؤنثدر مؤنثه اسناد اولنان كلمه نك
تأنيثی حكم سديددر الباب الثالث اوچنجی باب
افعول يفعول افعوالا لفظی مراد خبردر موزونه
افعوال بابنك موزونی اجلوذ يجلوذ اجلواذا
موزونك خبريدر وعلامته افعوال بابنك علامتی
ان يكون ماضيه ماضيه دلالت ايليين فعلی اولمقدر على
ستة احرف التی حرف اوزرينه اولمقدر بزيادة الهمزة
فی اوله اولنده بر همزه زياده سيله والواوين بين العين
واللام دخی عينيله لامی بيننه ايكی واو زياده سيله
وبناؤه افعوال بابنك بناسی لمبالغة اللازم لازمك
مبالغه سی ايچوندر يعنی لازمده مبالغه افاده ايدر
لانه زيرا شان يقال لغت عربيه ده ديئور جلذ
الابل معقول قول بودر يعنی ثلاثی بابلرندن ايكنجی
بابك صحيحندن جلذ الابل ديئور اذا سار سيرا
سرعة يعنی سرعة يوريمك ايله يورديكی وقت جلذ
الابل ديئور ويقال دخی لغت عربيه ده ديئور اجلوذ

الإبل • يعني بو بابدن اجلوذ الابل دينور واذا سار
سيرا بزيادة مع سرعة يعني زيادة سرعتله يورومك ايله
يوروديكي وقتده اجلوذ الابل دينور • فائدة معلوم
اولدكه بو بابده دخي تأنيث صيغه لازمدر يعني جلوذت
الابل ديمك لازمدر ابل كلمه سي مؤنث اولديغي ايچون كه افتعال
بابنده حكمي بيان قلنمشدر كذلك اجلوذ الابل محلنده
دخي اجلوذت الابل ديمك لازمدر بوندنصكره سؤال
اولنورسه بو بابك مصدرينك واوي نيچون يايه قلب
اولنمزي زيرا كه ماقبلي مكسوردر جواب بودركه پس
ادغامي اختيار ايتمك احسندر زيرا اسعد الفظ
بويله دركه واو اولي ساكنه و واو ثانيه متحركه در
پس بو تقديرجه ادغامي التزام اهم در شول سببدنكه
شرط ادغام موجوددر يعني اولي ساكن اولوب ثاني
متجانس و متحرك در ادغام ايدرلر بناء عليه ادغامي اختيار
قلنمشدر واقا يايه قلب اولنسه هركز طبع سليمه خفي
دكلدركه خصوص تنافردن خالي اوله تأمل • الباب
الرابع • دردنجي باب افعال يفعال افعيلالا
لفظي مراد خبردر موزونه وزنك موزوني احمار
يحمار احميرارا • موزونك خبريدر وعلامته افعيلال
بابنك علامتي ان يكون ماضيه ماضيسي دلالت ايلين
فعلي اولمقدر على ستة احرف • التي حرف اوزرينه

اولمقدر

اولمقدر • بزيادة الهمزة في اوله • اولنه بر همزه زياده سيله
والالف بين العين واللام دخي عيني ايله لامي بيننه
بر الف زياده سيله وحرف اخر من جنس لام فعله في اخره
دخي اخرينه لام الفعلي جنسندن بر حرف اخر زياده سيله
وبناؤه افعيلال بابنك بناسي • ايضا • افعوال بابي
كبي للمبالغة اللازمة لازمدر مبالغه سي ايچوندر يعني لازمدر
مبالغه افاده ايدر لكن هذا الباب لكن كلمه سي حروف مشبهه
بالفعلدندر معناسي لكن فرق بودركه بو افعيلال بابي ابلغ
من باب الافعلال افعلال بابندن ابلغدر لانه ديرلرشان
يقال لغت عربده دينور حمر زيد • مقول قولدر يعني
ثلاثي بابلرينك بشنجي بابك صحيحندن حمر زيد دينور
معناسي زيد قزاردي ديمك اذا كان له حمرة في الجملة يعني
زيد ايچون آزجق قرمزيلق اولديغي وقت حمر زيد دينور
ويقال • دخي لغت عربده دينور احمر زيد يعني افعلال
بابندن احمر زيد دينور اذا كان له حمرة مبالغة يعني زيد
ايچون مبالغه قرمزيلق اولديغي وقت احمر زيد دينور
ويقال • دخي لغت عربده دينور احمار زيد يعني بو بابدن
احمار زيد دينور اذا كان له حمرة مبالغة يعني زيد
ايچون مبالغه قرمزيلق اولديغي وقت بو بابدن احمار زيد
دينور • فائدة • پس ظاهر جوهرينه احمر كلمه سيله احمار
كلمه سنك من حيث المعنى فرقي بودر لكن كلام عربده

بودخی مشهور قاعده درکه زیاده حرف زیاده معنایه
دلالت ایدر بناءً علیه بو باب فعلّلَ بابندن ابلغدر وَبَابٌ
وَاحِدٌ مِنْهَا اوتوز بش بابدن بر باب دخی لِلرُّبَاعِيِّ الْمُجَرَّدِ
زوائددن عاری اولان رباعی ایچوندر وَهُوَ بَابٌ وَاحِدٌ
دخی زوائددن عاری اولان رباعی مجرد بر بابدر بو محلده بو جمله‌نك
ذکره حاجت یوقدر لکن تنبیه وتأکید ایچون کلدیکی دخی
روشندر وَزْنُهُ زوائددن عاری اولان رباعی مجردڭ
وزنی فَعْلَلَ يُفَعْلِلُ فَعْلَلَةً وَفِعْلَالًا لفظی مراد خبردر
یعنی بو وزنلر زوائددن عاری رباعینڭ وزنلریدر
یعنی ماضیه دلالت ایلین فعلنڭ وحال واستقباله
دلالت ایلین فعلنڭ وحدثه دلالت ایلین کلمه‌لرڭ وزنی
بونلردر مَوْزُونُهُ وزنڭ موزونی دَحْرَجَ يُدَحْرِجُ
دَحْرَجَةً وَدِحْرَاجًا موزونڭ خبریدر وَعَلَامَتُهُ رباعی مجردڭ
ایچون اولان فعلله بابنڭ علامتی أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ ماضیه دلالت
ایلین فعلی اولمقدر عَلَى أَرْبَعَةِ أَحْرُفٍ دورت حرف
اوزرینه اولمقدر بِأَنْ يَكُونَ جَمِيعُ حُرُوفِهِ أَصْلِيَّةً یعنی جمیع حروفی
اصلیه اولمغله دورت حرف اوزرینه اولمقدر وَبِنَاؤُهُ
دخی فعلله بابنڭ بناسی لِلتَّعْدِيَةِ غَالِبًا اکثر استعمالده
تعدیه ایچوندر وَقَدْ يَكُونُ لَازِمًا بعضی کره لازم اولور
مِثَالُ الْمُتَعَدِّي تعدیه ایدیجی فعلڭ مثالی نَحْوُ دَحْرَجَ زَيْدٌ
الْحَجَرَ بو ترکیبده واقع اولان دحرج کلمه‌سی مثللی معناسی

زید حجری یوارلدی دیمك وَمِثَالُ اللَّازِمِ لازم اولان
فعلڭ مثالی نَحْوُ دَرْبَخَ زَيْدٌ بو ترکیبده واقع اولان دربخ
مثللیدر معناسی زید ذلیل وحقیر اولدی دیمك فَائِدَةٌ
پس معلوم اولسنکه بو باب برقاچ معنا دخی افاده ایدر که
ابن مالك تسهیلنده ذکر وبیان ایلمشدر یعنی اتخاذ ایچون
اولور قَمْطَرْتُ الْكُتُبَ کبی معناسی کتبی حفظ ایچون قمطره اخذ
ایلدم یعنی محفظه اخذ ایلدم دیمك وبر شیئی حکایه ایچون
اولور عَقْرَبَتِ الصُّدْغَ کبی معناسی سر زلف جانانی ماننده
نیش عقرب بوکلم دیمك حاصلی قوورجق ایلدم دیمك وبر شیئی
بر شیئه قلمق ایچون دخی اولور عَصْفَرْتُ الثَّوْبَ کبی یعنی ثوبی
عصفور ایله بویادم دیمك وشیئڭ اصابتی ایچون اولور
عَرْقَبْتُهُ کبی معناسی عرقوبنه اصابت ایلدی دیمك یعنی طوپوغنڭ
عصب غلیظه اصابت ایلدی دیمك زیرا عرقوب دیرلر کلکی طوپوقدن
منتهی اولان سکره دیرلر وشیئه اصابت ایچون اولور عَرْجَنَهُ
بِالْعُرْجُونِ کبی یعنی انی عرجون ایله ضرب ایلدی دیمك عرجون
عرقوب کبی فعلول وزنی اوزره خرمانڭ قورومش چوبنه
دینور وشیئی اظهار ایچون اولور عَثْلَجَتِ الشَّجَرَةُ کبی یعنی
اغاج بوداغنی اظهار ایلدی دیمك پس بونلردن صکره معلوم
اولسنکه بو بابدن کلن کلمات دورت وجه اوزره در وجه اول
بودرکه کندنده حروف زوائددن حرف بولنمیوب حشرج
وجرب کبی جمیع حروفی سالم اولمق وجه اوزره کلور بو رساله‌نڭ

مادّه نظرله رباعی مجرّد بو مقوله کلمیه اطلاق اولنمق کرک
وجه ثانی بودر که حکایه ایچون مرکبدن اختصار اولنور مثلا بَسْمَلَ
کبی یعنی قچان زید بسم الله الرحمن الرحیم دیدی دیمک مراد اولنسه
بَسْمَلَ زَیْدٌ دینور حمدل و حوقل و سبحل دخی بویله در یعنی حمدل
زیدٌ دینسه زید الحمد لله دیدی و حوقل زیدٌ دینلدکی وقت
زید لا حول ولا قوة الا بالله دیدی و سبحل زیدٌ دینلدکی
وقت زید سبحان الله دیدی دیمک اولور و قس علیه الباقی
وجه ثالث بودر که زملق کبی ثلاثی بابندن کلور اصلی زلق در
یقال زلقت رجله یعنی ایاغی قایدی دیمک زیرا مکان مزلق
دیرلر قایاق یر دیمک وجه رابع بودر که تخنخ و کبکب
و وسوس کبی تکرر حروف ایله کلور یعنی مضاعف اولور
پس ارباب معلومدر که بو قسم ایکی نوع اولور بر نوعی ثالثی
اسقاط ایله بیله دلالت ایتدیکی معنایه دلالت ایدر یعنی
اوچنجی حرفی دوشورمک ایله معنایه خلل کلمیوب بیله معناسی
باقی قالور مثلا تخنخ صذذه کبی یعنی کوکسی خرلدی دیمک
قچان نون ثانیه اسقاط اولنسه که رتبه هیئتده اوچنجی
واقع اولمشدر تخّ قالوب ادغام ایله تخّ صذذه دیرلر بینه
کوکسی خرلدی دیمکدر اما بعض کلمه که وسوس کبی ثالثی
اسقاط ایله بیله معناسی اولمز دلالتی یوقدر پس بونلر ذکره
معلوم اولدیکه بو مذکور اولان وجوهدن کلی کلماتک
اوزانی بصریون عندنده فعلل در زیرا انلر عندنده بونلر

مجموعی رباعی اصلیه در اما کوفیون عندنده فعلیه ملحقدر
و عینک تکراری ایله وزنلری فعّل در دیرلر لکن بو دخی
معلوم اولمیه که زملق علصم کبی برار افعالک وزنی
فعلل و فعّل دکلدر بلکه فمعل و فعلم در بونک تحقیقی
کتب صرفده مذکوردر لکن جناب ابن مالکک لامیه سنده
بو مقوله اولان اوزانلرن فرق یری وزن نظم ایتمشدرکم
کتب سلفده و نسخ خلفده اکثرینه ظفر بولنمامشدر
وصول مراد اینلر تحریرده قصور ایتمیه لر وستة منها
یعنی اوتوزلش بابدن التی باب دخی الملحق دحرج
دحرج بر ملحق ایچوندر یعنی بر حرف زیاده سیله دحرج
بابنه الحاق ایچوندر ویقال لهذه الستة دخی مسبوق
الذکر التی باب ایچون دینلور الملحق بالرباعی یعنی
رباعیه ملحق دینور ● الباب الاول ● اوّلکی باب
یعنی رباعیه ملحق اولان التی بابدن اوّلکی باب دیمکدر
علیه الباقی فوعل یفوعل فوعلة و فیعالا لفظی مراد
خبردر موزوننه وزنک موزونی حوقل یحوقل
حوقلة و حیقالا موزون کلمه سنک خبریدر و علامته
فوعله بابنک علامتی ان یکون ماضیه ماضیه دلالت
ایلین فعلی اولمقدر علی اربعة احرف درت حرف
اوزرینه اولمقدر بزیادة الواو بین الفاء والعین فاسیله
عینی بیننده بر واو زیاده سیله فائده معلوم اولکه

اکثر نسخ صحیحه ده بو ابوابک بناسی مسطور دکلدر لکن بعض
نسخه ده تسهیلا للطالبین بناکری ذکر اولنمشدر بو رساله ده
دخی تسهیل تحصیل ایچون ذکر اولندی بو بابک بناسی لازم
ایچوندر زیرا حوقل زید دیرلر زید ضعیف اولدی دیمک
لکن اربابنه روشندرکه کتب لغتده حوقل زید دیو استعمال
یوقدر بلکه حوقل الشیخ دیرلر کمال سن ایله جماعدن قالدیغی
وقت یعنی کندیه فتور وضعف کلدیکی وقت حوقل
الشیخ دیرلر تامل • الباب الثانی • ایکنجی باب فَعْلَلَ
یُفَیْعِلُ فَیْعَلَةً وَفِیعَالاً • لفظی مراد خبردر • موزونه
وزنک موزونی بَیْطَرَ یُبَیْطِرُ بَیْطَرَةً وَبِیطَاراً موزون
کلمه سنک خبریدر • وَعَلَامَتُهُ فیعله بابنک علامتی
اَنْ یَکُونَ مَاضِیهِ • ماضیه دلالت ایلین فعلی اولمقدر
عَلَی اَرْبَعَةِ اَحْرُفٍ • دورت حرف اوزرینه اولمقدر
بِزِیَادَةِ الْیَاءِ بَیْنَ الْفَاءِ وَالْعَیْنِ فاسیله عینی بیننده بریا زیاده سیله
بناسی تعدیه ایچوندر زیرا بَیْطَرَ زَیْدٌ الْحَطَبَ دیرلر زید حطبی
یعنی اودونی یاردی دیمک لکن ظاهردرکه بیطر کلمه سی
من حیث المعنی متعدیدر لکن من حیث اللفظ لازمدر
من حیث المعنی متعدی اولدیغی عمل معنی متضمندر یعنی عمل
معناسنی متضمندر اولسبیدن متعدیدر لکن غفلت اولنمیه که
بو تقریر بیطر زید الحطب مثالنده دکلدر زیرا کتب لغتده
بو مثال وجهی اوزره استعمالی یوقدر بلکه یالکز بیطر زید

دیو استعمال ایدوب ای عمل البیطرة دیو تفسیر ایدرلر سابقا
بیان اولنان معنا دخی بونک اوزرینه در • الباب الثالث
اوچنجی باب فَوْعَلَ یُفَوْعِلُ فَوْعَلَةً وَفِوْعَالاً لفظی مراد خبردر
موزونه وزنک موزونی جَهْوَرَ یُجَهْوِرُ جَهْوَرَةً وَجِهْوَاراً
موزونک خبریدر وَعَلَامَتُهُ فوعل بابنک علامتی اَنْ یَکُونَ
مَاضِیهِ ماضیه دلالت ایلین فعلی اولمقدر عَلَی اَرْبَعَةِ
اَحْرُفٍ دورت حرف اوزرینه اولمقدر بِزِیَادَةِ الْوَاوِ
بَیْنَ الْعَیْنِ وَاللَّامِ عینیله لامی بیننده بر واو زیاده سیله
فَافْهَمْ پس بو بابک بناسی دخی تعدیه ایچوندر اکر ظهر
معناسنده اولمزسه یعنی جهور زید ای ظهر زید دیو
تفسیر قلنمزسه زیرا بو تقدیرجه لازم اولور اما جهور
زید القرآن دینورسه متعدی اولور معناسی زید قرآن
ایله صوتنی ارفاع ایدی یعنی بلند قلدی دیمک اولور
بو تقدیرجه متعدی اولور • الباب الرابع • دردنجی
باب فَعْیَلَ یُفَعْیِلُ فَعْیَلَةً وَفِعْیَالاً • لفظی مراد خبردر
موزونه • وزنک موزونی • عَثْیَرَ یُعَثْیِرُ عَثْیَرَةً
وَعِثْیَاراً موزون کلمه سنک خبریدر وَعَلَامَتُهُ فعیله
بابنک علامتی اَنْ یَکُونَ مَاضِیهِ • ماضیه دلالت ایلین
فعلی اولمقدر عَلَی اَرْبَعَةِ اَحْرُفٍ • دورت حرف اوزرینه
اولمقدر بِزِیَادَةِ الْیَاءِ بَیْنَ الْعَیْنِ وَاللَّامِ عینیله لامی
بیننده بر یا زیاده سیله • فَافْهَمْ • بو بابک بناسی لازمدر

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

زیرا عنبر زید دیرلر زید سورجدی دیمك یاخود طیاندی
دیمك یعنی آدم سورجدیکی وقت دوشمیم دیو برطرفه اتكا
ایتدیکی وقت عنبر الرجل دیبور • الباب الخامس بشنجی باب
فعلل یفعلل فعللة و فعلالا • لفظی مراد خبردر موزونی
وزنك موزونی جلبب یجلبب جلببة وجلبابا موزون
کلمه سنك خبریدر وعلامته فعلله بابنك علامتی ان یکون
ماضیه ماضیه دلالت ایلین فعلی اولمقدر علی اربعة
احرف • دورت حرف اوزرینه اولمقدر بزیادة حرف
واحد من جنس لام فعله اخرنه لام الفعلی جنسندن
بر حرف زیاده سیله • وبناؤه • فعلله بابنك بناسی للتعدیة
تعدیه ایچوندر نحو جلبب زید الجلباب بوترکیبده بولنان جلبب
مثلا معناسی زید جلبابی بورندی دیمك • فافهم • پس بعض
محلده مذکوردرکه بوکلمه یعنی جلبب کلمه سی من حیث اللفظ
بر مفعوله تعدیه ایدر ومن حیث المعنی ایکی مفعوله
تعدیه ایدر البس معناسنی تضمنی ایچون لکن بومعنا جلبب
زید الشئ ترکیبنجه در لکن جلبب زید الجلباب ترکیبنده
دخی استعمالی ممکندر زید جلبابی اخذ ایتدی و اخره کیدردی
معناسنجه بونده تضکره جلبابك معناسی یجردیمکدر الباب
السادس • التنجی باب فعلی یفعلی فعلیة وفعلاء
لفظی مراد خبردر موزونی وزنك موزونی سلقی یسلقی
سلقیة وسلقاء موزون کلمه سنك خبریدر وعلامته

فعلیه بابنك علامتی ان یکون ماضیه ماضیه دلالت
ایلین فعلی اولمقدر علی اربعة احرف دورت حرف
اوزرینه اولمقدر بزیادة الیاء فی آخره آخرنه بریاء
زیاده سیله • فافهم • پس بوبابك بناسی دخی متعدیدر
لکن سلقی زید عمروا دیوب ای القاه علی ظهره تقدیرنجه
معناسی زید عمروی ارقه سی اوزرینه یاتوردی دیمك
اما بعض نسخه ده لازمدر دیو مذکوردر • ویقال لهذه
الستة • معناسی شو التی بابه دینور دیمك یعنی مذکور
التی بابه تسمیه قلنور دیمك • الملحق بالرباعی • مقول
قولبودر یعنی رباعیه الحاق اولنمش دینور • فافهم
پس ظاهردرکه بومحلده ویقال لهذه الستة الملحق بالرباعی
عبارهسی مقدمده سبقت ایتدیکی ایچون زائددر یعنی عبثدر
زیرا بلا فائده کلام عربده تکرار عبثدر تعلیقدر لکن بو دخی
اربابنه روشندر که اصحاب علوم اولی الفهوم هرقچانکه
بربحثه شروع ایتسه لر تمهید مقدمه قلوب مقصوده
مناسب شئ ذکر ایدرلر بناء علیه مصنف مرحوم معنای
الحاقی افاده قصد ایربحثه مذکور التی بابه ملحق بالرباعی
دیدکلرینی بیان ایدوب تکرار کلام قلدی محضا مقصوده
تمهید اولسون ایچوندر تأمل ثم • ومعنی الالحاق الحاقك
معناسی یعنی برشیئی برشیئه الحاق دیمنك معنای اصطلاحیسی
اتحاد المصدرین • ایکی مصدرك اتحادیدر یعنی حرکات

سكناتده اتفاقیدر أَيِ الْمُلْحَقُ وَالْمُلْحَقُ بِهِ ای كلمه سی
حرف تفسیردر الف لام مضافدن عوضدر مصدری
الْمُلْحَقِ وَالْمُلْحَقِ بِهِ دیمكدر مراد دحرج بابنك فعلله وزننده
اولان مصدرلیله ابواب ستّه نك بو وزنه موافق اولان
مصادرلریدر مثلا حوقله جهوره كبی وَثَلَاثَةٌ مِنْهَا
معناسی اوتوز بش بابدن اوچ باب دخی دیمكدر من جهة
الاعراب ستّة منها اوزرینه معطوفدر یاخود بعیدی
اولان جمل سابقه یه معطوفدر لِمَا زَادَ عَلَى الرُّبَاعِيِّ الْمُجَرَّدِ
معناسی رباعی مجرد اوزرینه زیاده اولان شی ایچوندر
یعنی اوتوز بش بابدن اوچ باب رباعی مجرد اوزرینه
زیاده قلنان افعال ایچوندر وَهِيَ بحسب الزیاده مذكور
ابواب ثلثه عَلَى نَوْعَيْنِ ایكی نوع اوزرینه دریعنی
ایكی نوعه مقصوددر وجه حصر بودركه رباعی اوزرینه
برحرف زیاده قلنسه خماسی اولور ایكی حرف زیاده قلنسه
سداسی اولور اوچ حرف زیاده قلنمق احتمالی یوقدر زیرا كلام
عربده یدی حرف اوزرینه مبنی فعل مفرد یوقدر اولسببدن
ایكی نوعه مقصوردر اَلنَّوْعُ الْأَوَّلُ مذكور ایكی نوعدن
نوع اول مَا زِيدَ فِيهِ حَرْفٌ وَاحِدٌ عَلَى الرُّبَاعِيِّ الْمُجَرَّدِ رباعی مجرد
اوزرینه كندنده برحرف زیاده قلنان افعالدر وَهُوَ
بَابٌ وَاحِدٌ ضمیر مابیندر اجعدر یعنی رباعی مجرد اوزرینه كندنده
برحرف زیاده قلنان افعال بر بابدر وَوَزْنُهُ مذكور

باب واحدك وزنی تَفَعْلَلَ يَتَفَعْلَلُ تَفَعْلُلًا لفظی
مراد وزن كلمه سنك خبریدر یعنی مذكور باب واحدك
وزنی بونلردر مَوْزُونُهُ وزنك موزونی تَدَحْرَجَ
يَتَدَحْرَجُ تَدَحْرُجًا موزون كلمه سنك خبریدر وَعَلَامَتُهُ
تفعلل بابنك علامتی أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ ماضیه دلالت ایلیر
فعلی اولمقدر عَلَى خَمْسَةِ أَحْرُفٍ بش حرف اوزرینه اولمقدر
بِزِيَادَةِ التَّاءِ فِي أَوَّلِهِ اولنه برتانك زیاده سیله وَبِنَاؤُهُ
تفعلل بابنك بناسی لِلْمُطَاوَعَةِ مطاوعت ایچوندر نَحْوُ دَحْرَجْتُ
الْحَجَرَ فَتَدَحْرَجَ ذَلِكَ الْحَجَرُ دحرجه و دحراج لغتده
یوارلمقدر دیرلر معنای تركیب بن حجری یوارلدم عقیبنده اول
حجر یوارلنمغی قبول ایلدی دیمك اَلنَّوْعُ الثَّانِي مذكور ایكی
نوعدن نوع ثانی مَا زِيدَ فِيهِ حَرْفَانِ عَلَى الرُّبَاعِيِّ الْمُجَرَّدِ رباعی
مجرد اوزرینه كندنده ایكی حرف زیاده قلنان افعالدر وَهُوَ
بَابَانِ ضمیر مابیندر اجعدر یعنی رباعی مجرد اوزرینه كندنده
ایكی حرف زیاده قلنان افعال ایكی بابدر اَلْبَابُ الْأَوَّلُ
اولكی باب اِفْعَنْلَلَ يَفْعَنْلِلُ اِفْعِنْلَالًا لفظی مرادی خبردر
مَوْزُونُهُ وزنك موزونی اِحْرَنْجَمَ يَحْرَنْجِمُ اِحْرِنْجَامًا
موزون كلمه سنك خبریدر وَعَلَامَتُهُ افعنلال بابنك
علامتی أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ ماضیه دلالت ایلین فعلی اولمقدر
عَلَى سِتَّةِ أَحْرُفٍ آلتی حرف اوزرینه اولمقدر بِزِيَادَةِ
الْهَمْزَةِ فِي أَوَّلِهِ وَالنُّونِ بَيْنَ الْعَيْنِ وَاللَّامِ اولنه برهمزه دخی

Atatürk Kitaplığı
1979
İstanbul

عینیله لامی بینه برنون زیاده سیله وبناؤه افعنلال
بابنك بناسی للمطاوعة ایضا باب سابق كبی مطاوعت ایچوندر
نحو حرجمت الابل فاحرنجم ذلك الابل احرنجام لغتنده
جمع ایتمكه دیرلر معناسی تركیب بن دوه لری جمع ایلدم عقیبنده
دوه لر دخی جمع اولمغی قبول ایتدیلر یعنی دوه لری برینی برینه
باغلیه رق قطار ایتمك ضمننده جمع ایلدم دوه لر دخی برینی
برلرینه باغلنوب قطار اولمغله جمع اولمغی قبول ایتدیلر
پس بو بابده دخی فعلی تكریر جائزدكلدر یعنی فاحرنجم محلنده
فاحرجمت دیو فعلی تأنیث لازمدر دكما مر مرارا الباب الثانی
ایكنجی باب افعلل یفعلل افعلالا لفظی مراد خبردر
موزونه وزنك موزونی اقشعر یقشعر اقشعرارا
موزون كلمه سنك خبریدر وعلامته افعلال بابنك
علامتی ان یكون ماضیه ماضیسی دلالت ایلین فعلی اولمقدر
علی ستة احرف التی حرف اوزرینه اولمقدر بزیادة الهمزة
فی اوله وحرف آخر من جنس لام فعله الثانیة اولنه بر همزه و ایكنجی
لامنك جنسندن آخرنه بر حرف زیاده سیله وبناؤه افعلال بابنك بناسی
للمبالغة اللازمة لازمك مبالغه سی ایچوندر یعنی لازمده مبالغه
افاده ایدر دیمك لانه زیرا شان یقال لغت عربده
دیتور قشعر جلد الرجل مقول قول بودر یعنی قشعر جلد
الرجل دیتور اذا انتشر شعر جلده فی الجملة آزجق رجلك
جلدلرنك توكلری منتشر اولدیغی وقتده یعنی داغلدیغی

وقتده

33

وقتده قشعر جلد الرجل دیرلر حاصلی خوفدن یاخود
غیری شیدن توكلری اوربردكی وقت دیمك ویقال
دخی لغت عربده دیتور اقشعر جلد الرجل مقول قول
بودر یعنی اقشعر جلد الرجل دیتور اذا انتشر شعر جلده
مبالغة مبالغه ایله رجلك جلدنك توكلری اوربردكی
وقت اقشعر جلد الرجل دیتور وخمسة منها بو دخی
من حیث الاعراب ثلثة منها تركیبی كبیدر معناسی اوتوزبش
بابدن بش باب دخی دیمكدر للملحق تدحرج تدحرج به
ملحق ایچوندر یعنی ثلاثی مجرد اوزرینه ایكی حرف زیاده سیله
تدحرج بر الحاق ایچوندر الباب الاول اولكی باب
تفعلل یتفعلل تفعللا لفظی مراد خبردر موزونه
وزنك موزونی تجلبب یتجلبب تجلببا موزون
كلمه سنك خبریدر وعلامته تفعلل بابنك علامتی ان یكون
ماضیه ماضیسی دلالت ایلین فعلی اولمقدر علی خمسة
احرف بش حرف اوزرینه اولمقدر بزیادة التاء فی اوله
وحرف آخر من جنس لام فعله فی آخره اولنه بر تا آخرنه
لام الفعلی جنسندن حرف آخر زیاده سیله فائده
پس بو بابك بناسی مطاوعت ایچوندر یعنی جلببت مطاوعیدر
یعنی جلبب یه موافقت ایلمسندر تجلببك معناسی جلباب
كیمك دیمك الباب الثانی ایكنجی باب تفوعل
یتفوعل تفوعلا لفظی مراد خبردر موزونه وزنك

موزونی تجورب یتجورب تجوربا . موزون کلمه سنك خبریدر وعلامته تفوعل بابنك علامتی ان یكون ماضیه ماضیه دلالت ایلین فعلی اولمقدر علی خمسة احرف بش حرف اوزرینه اولمقدر بزیادة التاء فی اوله والواو بین الفاء والعین اولنه برتا وفا ایله
عینی بیننه برواو زیاده سیله . فائده . پس بو باب تفعلك مطاوعت ایچوندر یقال جوربته فتجورب ای ألبسته الجورب فلبسه یعنی اکا جوربی کیدردم او دخی کیمکی قبول ایتدی دیمك جورب جیم عجمیله جورب دیدکلری شیدر . الباب الثالث . اوچنجی باب تفیعل یتفیعل تفیعلا . لفظی مراد خبردر موزوننه وزننك موزونی تشیطن یتشیطن تشیطنا . موزون کلمه سنك خبریدر وعلامته تفیعل بابنك علامتی ان یكون ماضیه ماضیه دلالت ایلین فعلی اولمقدر علی خمسة احرف بش حرف اوزرینه اولمقدر بزیادة التاء فی اوله والیاء بین الفاء والعین اولنه برتا وفا ایله عینی بیننه بریا زیاده سیله . فائده . پس ایمدی بو بابك بناسی لازمدر شول معنا جهتندن که بو بابك مطاوعی واردر لکن مطاوعی بوقدر انکسر الاناء دیو استعمال اولندیغی کبی تشیطن الرجل دیو معناسی رجل فعل مکروه اشلدی دیمك لکن من حیث اللفظ لازم ومن حیث المعنی متعدی

اولدیغی روشندر . الباب الرابع . دردنجی باب تفعول یتفعول تفعولا . لفظی مراد خبردر موزوننه وزننك موزونی ترهوك یترهوك ترهوكا . موزون کلمه سنك خبریدر وعلامته تفعول بابنك علامتی ان یكون ماضیه ماضیه دلالت ایلین فعلی اولمقدر علی خمسة احرف . بش حرف اوزرینه اولمقدر بزیادة التاء والواو بین العین واللام . اولنه برتا عینیله لامی بیننه برواو زیاده سیله . فائده . پس بو باب دخی باب سابق کبیدر یعنی مطاوعی یوقدر یقال ترهوك زید اذا تموج فی مشیه یعنی یوردکی وقت تموج ایدی کبی صالندی دیمك لکن حکمی باب سابق کبی اولدیغی ترهوکك تکبر معناسی وبرمك ایله در اما صحاح جوهریده بو معنا مذکور دکلدر . الباب الخامس . بشنجی باب تفعلی یتفعلی تفعلیا . لفظی مراد خبردر موزوننه وزننك موزونی تسلقی یتسلقی تسلقیا . موزون کلمه سنك خبریدر وعلامته تفعلی بابنك علامتی ان یكون ماضیه ماضیه دلالت ایلین فعلی اولمقدر علی خمسة احرف بش حرف اوزرینه اولمقدر . بزیادة التاء فی اوله والیاء فی آخره اولنه برتا واخرینه بریا زیاده سیله . فائده پس بو باب دخی مطاوعت ایچوندر شول سببدنکه تسلقی کلمه سنك مطاوعیدر دینر سلقته بالکلام فتسلقی

ای اذنته بالكلام فتاذی معناسی بن كلام ایله اكی
اذیت ایلدم او كه متاذی اولدی یعنی انجنمكی قبول
ایلدی دیمك . اعلم . علم یا بندن امر حاضردر معناسی
سن بیل دیمكدر انباه و تلطیف ایچون اولدیغی صدر
كتابده مبیندر لكن بو محلده خاصة تنبیه ایچوندر
شول سببدنكه چونكه ابواب خمسهٔ مشروحه ده ثلاثی
مجرد اوزرینه ایكی حرف زیاده قلندیغندن قانون صرف
اوزره حصول الحاق قنغی حرفك تزایدی ایله در بیان
اولنمق لازم كلدیكندن ناشی مصنف ایقاظ و انبا ضمننده
امر ایله ابتدا قلمشدر . ان حقیقة الالحاق فی هذه الكلمات
معناسی تحقیق شو ملحقاتده الحاقك حقیقتی دیمكدر و انما
لیس اربابنه ظاهردر كه لفظ حقیقتده و معنا حقیقتده
نیجه بحث كثیر واردر تفصیلی ایله تحصیل مراد ایلین كلیات
ابو البقایه مراجعت ایدهلر لكن بو محلده منطقیون اصطلاحنجه
استعمال اولنان حقیقت مراددركه هو هو ایله تعبیر ایدرلر
ذات الشیدن كنایه قیلورلر یعنی فائده مقام بودركه
ابواب خمسهده تحقق ایدن الحاقك حقیقتی یعنی علی ما
هو الواقع ذات الحاق انما هو بزیادة غیر التاء انجق تانك
غیری زیاده سیله در یعنی ابواب مذكورهده انجق حقیقت
الحاق اولنمشدر ثابت اولان تانك ماعداسی ایله در مثلا
اعراب جهتنه مقدر فعلك مفعول مطلقیدر یعنی

امثل

35

امثل مثلا دیمك معناسی بن تمثیل ایمكله تمثیل ایدرم دیمكدر
الالحاق فی تجلبب . یعنی تجلبب كلمه سنده و تدحرج
كلمه سنده تحقق ایدن الحاق انما هو بتكرار الباء یعنی
انجق تجلبب كلمه سنده تدحرج كلمه سنه تحقق ایدن
الحاق بانك تكراریله در والتاء انما دخلت بمعنی المطاوعة
بو تركیب سؤال مقدره جواب ضمننده اولدیغی روشندر
یعنی دینلورسه كه تجلبب كلمه سنده حقیقت الحاق بانك
تكراریله اولنجه ابواب مذكورهده یاخود تجلبب كلمه سنده
تانك فائده سی نهدر و نه ایچون كلمشدر دیمك اولور
بو تقدیرجه جواب ویریلور تاء معهوده داخل اولمدی
انجق معنای مطاوعت سببی ایچون داخل اولدی دینلدی
كما فی تدحرج تدحرج كلمه سنده اولدیغی كبی بعض نسخه ده
كما كانت فی تدحرج واقع اولمشدر لان الالحاق لا یكون
فی اول الكلمة معناسی زیرا الحاق كلمه نك اولنده اولمز
یعنی الحاق ایچون زیاده قلنان حرف كلمه نك اولنه زیاده
قلنمز بل فی وسطها بلكه وسط كلمه ده اولور نحو جورب
كلمه سنده اولان واو كبی كه اصلی جورب در اولنه برتا
و وسطنه بر واو زیاده قلنمشدر او آخرها دخی كلمه نك
اخرنده اولور تجلبب كلمه سنده اولان باء ثانیه و تسلقی
كلمه سنده اولان یاء كبی علی ما صرح به فی شرح المفصل
یعنی بو مسئله نك ثبوتی شرح مفصلده تصریح اولندیغی

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

وجهله در یعنی او وجه اوزره در بو محلده اسم شرحی یالکز
اسم شارحی ذکر ایتمدیکی کتاب مذکورک اکثر شروحنده
بو وجهله مقید اولدیغی ایچوندر مثلا علامه زمخشرینک
ایضاحی کبی که مفصل دخی انلردندر • واثنان • ایکی باب دخی
للملحق احرنجم • احرنجم یه ملحق ایچوندر • الباب الاول
اولکی باب • افعنلل یفعنلل افعنلالا • لفظی مراد خبردر
موزونه • وزنک موزونی اقعنسس یقعنسس اقعنساسا
موزون کلمه سنک خبریدر • وعلامته • افعنلال بابنک
علامتی • ان یکون ماضیه • ماضیه دلالت ایلین فعلی اولمقدر
علی ستة احرف • التی حرف اوزرینه اولمقدر • بزیادة الهمزة
فی اوله والنون بین العین واللام وحرف آخر من جنس
لام فعله فی آخره • اولنه بر همزه و عینیله لامی بیننه
بر نون و اخرینه لام الفعلی جنسندن بر حرف آخر زیاده سیله
فائدة • بو بابک بناسی لازمدر زیرا اقعنسس الرجل دینور
معناسی رجل کیرو قالدی و تأخیر ایلدی دیمکدر • الباب الثانی
ایکنجی باب • افعنلی یفعنلی افعنلاء • لفظی مراد خبردر
موزونه • وزنک موزونی اسلنقی یسلنقی اسلنقاء
موزون کلمه سنک خبریدر • وعلامته • افعنلاء بابنک
علامتی • ان یکون ماضیه • ماضیه دلالت ایلین فعلی اولمقدر
علی ستة احرف • التی حرف اوزرینه اولمقدر • بزیادة
الهمزة فی اوله والنون بین العین واللام والیاء

فی آخره • اولنه بر همزه و عینیله لامی بیننه بر نون
واخرینه بر یاء زیاده سیله • فائدة • پس بو بابک دخی
بناسی لازمدر زیرا اسلنقی الرجل دینور معناسی رجل
ارقه سی اوزره یاتوب اویودی دیمکدر اما بعض محلده
سلقی بنک مطاوعیدر دینمشدر • ثم اعلم • معناسی بو محله
کلنجیه دک ابواب مشروحه بلدک که نصکره سن بیل
ان الفعل المنحصر فی هذه الابواب • تحقیق مذکور اولان اوتوز بش
بابه منحصر اولان افعال یعنی مشروح اولان اوزان
معلومه ده دوران ایدن فعللر • اما ثلاثی مجرد سالم • یا حروف
علتدن و همزه و تضعیفدن سالم اولان فعل ثلاثیدر
نحو کرم • وصف مذکور کرم کلمه سی مثللیدر بعض
نسخه ده کرم یرینه نصر واقع اولمشدر • واما ثلاثی
مجرد غیر سالم • یا حروف علتدن و همزه و تضعیفدن سالم
اولمیان فعل ثلاثیدر • نحو وعد • وصف مذکور
وعد کلمه سی مثللیدر • فائدة • پس معلوم اولکه مصنف
کتابده ستة منها الثلاثی المجرد دیدیکی عباره سنده واقع
اولان مجرد لفظی زوائددن تجردی ایله تفسیر اولنمشدر
لکن بو محلده مذکور اولان مجرد لفظی موصوفی اولان
ثلاثی کلمه سیله برابر ما مطلق عباره سی کبیدر هر نقدر
ضمننده معنای تجرید ملحوظ ایسه ده باقی عباراتیه
دخی بو وجه اوزره در • واما ثلاثی مجرد سالم • یا حروف

اعتلالدن سالم اولان فعل رباعیدر نحو دحرج وصف
مذکور دحرج مثالیدر واما رباعی مجرد غیر سالم ویا حروف
اعتلالدن سالم اولمیان فعل رباعیدر نحو وسوس
وصف مذکور وسوس کلمه سی مثالیدر واما ثلاثی مزید فیه
سالم ویا حروف اعتلالدن وهمزه وتضعیفدن
سالم اولان کندنه زیاده فعل ثلاثیدر یعنی اوچ حرفی
اوزرینه زیاده قلنمش فعلدر دیمک فقس علیه الباقی
نحو اکرم وصف مذکور اکرم مثالیدر واما ثلاثی
مزید فیه غیر سالم ویا حروف اعتلالدن وهمزه
وتضعیفدن سالم اولمیان کندنه زیاده فعل ثلاثیدر
نحو اوعد وصف مذکور اوعد مثالیدر واما رباعی
مزید فیه سالم ویا حروف اعتلالدن وهمزه وتضعیفدن
سالم اولان کندنه زیاده فعل رباعیدر نحو تدحرج
وصف مذکور تدحرج مثالیدر واما رباعی مزید فیه
غیر سالم ویا حروف اعتلالدن سالم اولمیان کندنه زیاده
فعل رباعیدر نحو توسوس وصف مذکور توسوس
مثالیدر ویقال لهذه الاقسام دخی بو اقسام ایچون
دینلور الاقسام الثمانیة اقسام ثمانیه دینلور ثم اعلم
بو اقسامی بلدکدنصکره سن بیل ان کل فعل تحقیق
هر فعل اما صحیح یا صحیحدر وهو الذی لیس فی مقابلة
الفاء والعین واللام حرف من حروف العلة صحیح دیرکلری

شول شیدرکه فاء الفعلی عین الفعلی لام الفعلی مقابله سنده
حروف علتدن برحرف اولمیه یعنی حروف علت بوقدر
وهی اعراب جهتندن مبتدادر خبری محذوفدر که
ثلاثه کلمه سیدر بو تقدیرجه معناسی حروف علت اوچ حرفدر
دیمک اولور الواو بو دخی اعراب جهتندن مبتدای
محذوفک خبریدر معناسی اول کیمسی واودر دیمکدر والیاء
بو دخی حکم سابق کبیدر معناسی ایکنجیسی یادر والالف
بو دخی مرور ایدن وجه اوزره در معناسی اوچنجیسی
الفدر والهمزة والتضعیف دخی همزه وتضعیف اولمیه
نحو نصر وصف مذکور نصر مثالیدر واما المثال ویا خود
مثالدر وهو الذی یکون فی مقابلة فائه حرف من حروف العلة
مثال دیرکلری شول شیدرکه فاء الفعلی مقابله سنده
حروف علتدن برحرف اوله نحو وعد ویسر وصف
مذکور وعد دخی یسر مثالیدر وصف مذکورک عمومی
اولدیغندن ناشی مثال واوی ویائی اولور یعنی اختصاص
ایچون ایکی مثال ایراد قلنمشدر اجوف ایله ناقص
دخی بویله در واما الاجوف ویا خود اجوفدر وهو الذی
یکون فی مقابلة عینه حرف من حروف العلة اجوف دیرکلری
شول شیدرکه عین الفعلی مقابله سنده حروف علتدن
برحرف اوله نحو قال وکال وصف مذکور قال دخی
کال مثالیدر بونلرک اصلی قول وکیل در واما الناقص

ویاخود ناقصدر وهو الذی یکون فی مقابلة لامه
حرف من حروف العلة ناقص شول شیدرکه لام الفعلی
مقابله سنده حروف علتدن برحرف اوله نحو غزا
ورمی وصف مذکور غزا و رمی مثاللیدر بونلرین اصلی
غزو ورمی در واما اللفیف ویاخود لفیفدر وهو
الذی یکون فیه حرفان من حروف العلة لفیف شول شیدرکه
حروف علتدن انده ایکی حرف اوله وهو علی قسمین
دخی لفیف ایکی قسمدر وجه انقسام ادنا نظرله ظاهردر
الاول اولکیسی اللفیف المقرون لفیف مقروندر وهو
الذی یکون فی مقابلة عینه ولامه حرفان من هذه الحروف لفیف
مقرون شول شیدرکه عین الفعلی دخی لام الفعلی مقابله سنده
شو حرفلردن یعنی حروف علتدن ایکی حرف اوله نحو
طوی وصف مذکور طوی مثاللیدر اصلی فعل وزنی
اوزره طوی در والثانی دخی ایکنجیسی اللفیف المفروق
لفیف مفروقدر وهو الذی یکون فی مقابلة فائه ولامه حرفان
من هذه الحروف لفیف مفروق شول شیدرکه فاء الفعلی
مقابله سنده شو حرفلردن یعنی حروف علتدن
ایکی حرف اوله نحو وقی وصف مذکور وقی مثاللیدر
اصلی فعل وزنی اوزره وقی در واما مضاعف ویاخود
مضاعفدر وهو الذی یکون عینه ولامه من جنس واحد
مضاعف شول شیدرکه عینی ولامی برجنسدن

اوله نحو مد وصف مذکور مد مثاللیدر اصله مدد
ادغام ایله مد کلمه سنک اصلی فک ادغام ایله مدددر
حذفت حرکة الدال الاولی دال اولینک حرکه سی حذف
اولندی ثم ادغمت الدال الاولی فی الثانیة دال اولینک حرکه سی
حذف اولندقدنصکره دال اولی دال ثانیه ده ادغام اولندی
والادغام دخی اصطلاح صرفیونده ادغام دیدکلری
ادخال احد المتجانسین متجانسینده اولان الف لام
مضاف الیهدن عوضدر معناسی حرفین متجانسیندن
برینی ادخالدر دیمک یعنی برجنسدن اولان ایکی حرفک
برینی ادخالدر او المتقاربین یاخود مخرجده بربرینه
یقین اولان ایکی حرفک برینی ادخالدر فی الاخر اخره
ادخالدر یعنی حرف اولی ایکنجی حرفه ادخالدر وهو
علی ثلثة انواع ادغام دخی اوچ نوع اوزرینه در
الاول واجب اولکی واجبدر یعنی نوع اول ادغام
واجبدر وهو ان یکون الحرفان المتجانسان متحرکین
ادغام واجب دیدکلری متجانسیندن اولان ایکی حرف
متحرک اولمقدر یعنی ایکی حرف دخی حرکه لی اولمقدر
او کان اولهما ساکنا وثانیهما متحرکا یاخود اولی ساکن
ایکنجیسی متحرک اوله نحو مد یمد وصف مذکور مد یمد
مثاللیدر زیرا مد کلمه سنک اصلی مدد در یعنی فعل
وزنی اوزره ایکی دال مفتوحلردر و یمد کلمه سنک

اصلی یَمْدُدُ دردال اولینک ضمه سنی ماقبلنده حرف
صحیح اولان میمه ویرلدکده اولی ساکن ثانی متحرك
قالور وَالثَّانِي جَائِزٌ ایکنجیسی جائزدر یعنی نوع ثانی
ادغام جائزدر وَهُوَ اَنْ يَكُونَ الْحَرْفُ الْاَوَّلُ مِنَ الْمُتَجَانِسَيْنِ مُتَحَرِّكًا
وَالثَّانِي سَاكِنًا ادغام جائز دیدکلری برجنسندن اولان
اوکی حرف متحرك ایکنجی حرف ساکن اولمقدر بِسُكُونٍ
عَارِضٍ سکون عارض ایله ساکن اولمقدر نَحْوُ لَمْ يَمُدَّ
مُحَرَّكًا الدَّالِ الثَّانِيَةِ وصف مذکور دال ثانیه نک حرکاتیله
لم یمد مثللیدر یعنی دال ثانیه نک ضمیله و فتحیله و کسریله
لَمْ يَمُدَّ کلمه سی مثللیدر اَصْلُهُ لَمْ يَمْدُدْ ادغام ایله لم یمد
کلمه سنک اصلی فك ادغام ایله لم یمددْ در نُقِلَتْ حَرَكَةُ
الدَّالِ الْاُولَى اِلَى الْمِيمِ دال اولینک حرکه سی میمه
نقل اولندی فَاجْتَمَعَ السَّاكِنَانِ ایمدی دال اولینک حرکه سی
میمه نقل ایدنجه ایکی ساکن جمع اولدی یعنی ایکی ساکن
دال بربرینه کلدیلر ثُمَّ حُرِّكَتِ الدَّالُ الثَّانِيَةُ ایکی ساکن بربرینه
جمع اولدقدنصکره اجتماع ساکنینی دفع ایچون یعنی
اجتماع ساکنیندن حاصل اولان عذری دفع ایچون
دال ثانیه حرکه لندی اِمَّا بِالْفَتْحِ یا فتحه ایله اَوْ بِالضَّمِّ
یاخود ضمه ایله اَوْ بِالْكَسْرِ یاخود کسره ایله لِكَوْنِ
سُكُونِهَا عَارِضًا دال ثانیه نک سکونی عارض اولدیغی
ایچون دال ثانیه حرکه ء ثلاثه نک بری ایله حرکه لندی

ثُمَّ اُدْغِمَتِ الدَّالُ الْاُولَى فِيهَا سکونی عارض اولدیغی
ایچون دال ثانیه حرکه ء ثلاثه نک بری ایله حرکه لندقدنصکره
دال اولی دال ثانیه ده ادغام اولندی فَصَارَ لَمْ يَمُدَّ
ایمدی دال اولی دال ثانیه ده ادغام اولنجه لم یمدّ
اولدی وَالثَّالِثُ مُمْتَنِعٌ اوچنجیسی ممتنعدر یعنی نوع
ثالث ادغام ممتنعدر وَهُوَ اَنْ يَكُونَ الْحَرْفُ الْاَوَّلُ مِنَ الْمُتَجَانِسَيْنِ
مُتَحَرِّكًا وَالثَّانِي سَاكِنًا ادغام ممتنع دیدکلری متجانسیندن
اولان اوکی حرف متحرك ایکنجی حرف ساکن اولمقدر
بِسُكُونٍ اَصْلِيٍّ سکون اصلی ایله ساکن اولمقدر نَحْوُ مَدَدْنَ
وصف مذکور مَدَدْنَ مثللیدر یعنی دال ثانیه سی
سکون عارض ایله ساکن اولان مَدَدْنَ مثللیدر
وَاَمَّا مَهْمُوزٌ یاخود مهموزدر وَهُوَ الَّذِي يَكُونُ اَحَدُ حُرُوفِهِ
الْاَصْلِيَّةِ هَمْزَةً مهموز دیدکلری شول شیدرکه
یعنی شول فعلدرکه حروف اصلیه سنک بری همزه
اوله فَاِنْ كَانَتِ الْهَمْزَةُ فِي مُقَابَلَةِ الْفَاءِ اکر همزه فاء
الفعلی مقابلنده اولورسه يُسَمَّى مَهْمُوزَ الْفَاءِ مهموز
الفاء دینور یعنی فاسی همزه لنمش دیمك نَحْوُ اَخَذَ
وصف مذکور اخذ مثللیدر فَاِنْ كَانَتِ الْهَمْزَةُ فِي مُقَابَلَةِ
الْعَيْنِ اکر همزه عین الفعلی مقابلنده اولورسه
يُسَمَّى مَهْمُوزَ الْعَيْنِ مهموز العین دینور یعنی همزه لنمش
دیمك نَحْوُ سَئَلَ وصف مذکور سئل مثللیدر

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

فان كانت الهمزة في مقابلة لامه اكر همزه لام الفعلی مقابلنده
اولورسه يسمّى مهموز اللام مهموز اللام دیبور یعنی لامی
همزه لنمش دیمك نحو قرأ وصف مذكور قرأ امثاليدر
ويقال لهذه الاقسام دخی بو اقسام ایچون دیبور
الاقسام السبعة مقول قول بودر یعنی اقسام سبعه
دیبور يجمعها هذا البيت اواقسام سبعه‌یی بو بيت
جمع ایدر • صحيح ست ومثال ست ومضاعف •
لفيف وناقص ومهموز واجوف پس اوزان شناس بجود
عروضیه اولان اخوان سليم الطبعه روشندر كه
بو بيت بحر هزجدن بر بيتدر ناظمی اولان ذات طالبانه
ضبطی آسان اولسون ایچون لف نشر على طريق المشوّش ایله
نظم وترتيب ايلمشدر اعراب جهتندن مبتدای محذوفك
خبريدر صحيح ايله مثال كلمه‌سنه متصل اولان است
كلمه‌سی زبان فارسیده ادات خبردر ماقبلی متحرك
اولدیغی ایچون الفی حذف اولنمشدر بين الكلمتين
واقع اولان واولر عطف ایچوندر • فائده چون
مصنف مرحوم بو رساله لطيفه لرين تنظيم القاب
فوائد سبعه ايله حسن اختتام ويردكلرندن ناشی
بو فقير دخی بو ترجمه ناچيزی على وفق الموافقه
استاد مكرمك • بيت • صحيح ومهموز ومثال
مضاعف • لفيف ومنقوص والآخر اجوف

نظم حسن انتظاملری ايله اتمام كلام وتتميم مرام
قلمشدر پس بو نزد نصكره ناظران كرمنشانندن متمنا
اولدركه وقوع يافته اولان نسيان وخطا دامن
ستر عفو عطا ايله مستور
بيورب تذكار خير
اثار ايله مسرور
قيلنه
تم

Atatürk Kitaplığı
1179
İstanbul

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ
ATATÜRK KİTAPLIĞI

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ
ATATÜRK KİTAPLIĞI